

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

SERGEJ SAKSIDA

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI REFORME
PLAČILNEGA SISTEMA V SLOVENIJI**

Ljubljana, april 2003

SERGEJ SAKSIDA

KAZALO

1. UVOD	0
2. OPREDELITEV PLAČILNEGA SISTEMA	2
2.1. POJEM PLAČILNEGA SISTEMA	2
2.1.1. Kliring, izravnavo, bruto (neto) izpolnitev (multilaterarna, bilaterarna)	4
2.1.2. Klirinška hiša, plačilno združenje, institucije za nadzor plačilnih sistemov	5
2.2. UDELEŽENCI V PLAČILNEM SISTEMU	5
2.3. VLOGA IN NALOGE PLAČILNEGA PROMETA V NARODNEM GOSPODARSTVU	7
2.4. KRITERIJI USPEŠNOSTI PLAČILNEGA SISTEMA	7
2.5. UREJENOST PLAČEVANJA V DVOSTOPENJSKEM SISTEMU	8
2.5.1. Sistemi za prenos velikih vrednosti	9
2.5.2. Sistemi za prenos plačil majhnih vrednosti	9
3. VRSTE PLAČILNIH SISTEMOV V SVETU	10
3.1. TIPIČNI PLAČILNI SISTEM – POSLOVNE BANKE	10
3.2. PRIMERJAVA TUJIH PLAČILNIH SISTEMOV S SISTEMOM IZVAJANJA PLAČILNEGA PROMETA PREKO APP KOT JE VELJAL DO KONCA REFORME	12
4. RAZVOJ PLAČILNIH SISTEMOV V SLOVENIJI	14
4.1. PLAČILNI SISTEM, KI JE VELJAL DO KONCA REFORME	14
4.1.1. Finančni posredniki, ki so opravljali plačilne storitve	15
4.1.2. Agencija Republike Slovenije za plačilni promet	15
4.2. REFORMA PLAČILNEGA SISTEMA	17
4.2.1. Vzroki za reformo plačilnega sistema	17
4.2.1.1. Vzroki za reformo s strani centralne banke	17
4.2.1.2. Vzroki za reformo s strani uporabnikov	18
4.2.1.3. Vzroki za reformo s strani finančnih institucij	19
4.2.1.4. Vzroki za reformo s strani gospodarskega sistema	19
4.2.1.5. Drugi vzroki za reformo	19
4.2.2. Projekt modernizacije (posodabljanja) plačilnega prometa – vodila ga je sama APP	20
4.2.2.1. Predlagani scenarij modernizacije plačilnega prometa	21
4.2.2.2. Naloge plačilne hiše v moderniziranem plačilnem sistemu	21
4.2.2.3. Prednosti in slabosti projekta, ki ga je vodila APP	22
4.2.3. Projekt reforme plačilnih sistemov – vodila ga je Banka Slovenije in poslovne banke	22
4.2.3.1. Predpostavke za uspešno izvajanje reforme plačilnega sistema:	23
4.2.3.2. Glavne značilnosti novega plačilnega sistema naj bi bile:	23
4.2.3.3. Prednosti in problemi reforme, ki jo je vodila Banka Slovenije	25
5. PRIMER IZVAJANJA NOVEGA PLAČILNEGA SISTEMA V POSLOVNI BANKI	27
5.1. Koraki in urnik uvajanja reforme:	28
5.2. Transakcijski računi pravnih oseb pri poslovni banki	30
5.3. Storitve plačilnega prometa, ki jih nudijo banke	30
5.4. Opis procesa plačilnega prometa v banki	31
5.5. Priprava bank na migracijo plačilnega prometa	32
6. PRIMERJAVA STROŠKOV APP IN BANKA	33
6.1. Značilnosti plačilnega prometa	34
6.2. Stroški plačilnega sistema za uporabnike in izvajalce	35
6.2.1. Stroški, ki jih zaračunavajo izvajalci	37
6.3. Primerjava stroškov plačilnega prometa med APP in banko za konkretno podjetje	39
7. SKLEP	40
8. LITERATURA	41
9. VIRI	41

1. UVOD

Razvite države s tržnim gospodarstvom in tiste, ki to še postajajo, se vse bolj zavedajo pomena plačilnega sistema za finančno stabilnost gospodarstva. Plačilni sistem v razvitih tržnih gospodarstvih omogoča uporabnikom pestro izbiro plačilnih instrumentov. Uporabniki izberejo take, ki najbolj ustrezajo njihovim potrebam glede hitrosti, stroškov, transakcije, navad, pravnih značilnosti in varnosti. Plačila majhnih vrednosti se lahko opravijo z gotovino, čeki, kreditnimi ali debetnimi karticami. Pri tem se lahko transakcije izvedejo ročno, po telefonu, elektronsko ali z uporabo magnetnih trakov, ki se jih predloži banki, v kateri ima komitent račun. Za prenose velikih vrednosti se večinoma uporabljajo sistemi za elektronski prenos sredstev, ki povečajo hitrost in zmanjšajo možnost napak, so pa dražji.

Slovensko gospodarstvo je v prehodu, kar povzroča nujno v iskanju novih načinov poslovanja in s tem tudi sprememb v plačilnem sistemu Slovenije. V zadnjem času so stopale v ospredje razprave o plačilnem prometu kot novi tržno zanimivi storitvi bank. Ob želji po čim hitrejšem vstopu v Evropsko Unijo, se postavlja namreč obveza približati slovenski plačilni sistem plačilnim sistemom razvitih gospodarstev. Spremembe v slovenskem bančništvu so bile v zadnjih letih zelo korenite. V bankah se zavedajo, da je projekt reforme plačilnega sistema gotovo najobsežnejša in najpomembnejša sprememba, saj pomeni popolnoma nove in hkrati trdnejše temelje za poslovno sodelovanje med bankami in komitenti.

V diplomskem delu želim iz ekonomskega vidika prikazati spremembe zaradi prehoda iz starega v nov plačilni sistem. V okviru tega vidika bom skušal prikazati prednosti kakor tudi pomanjkljivosti novega plačilnega sistema pred starim.

Prvo poglavje je uvod, kjer sta na kratko predstavljena namen in vsebina diplomske naloge.

Drugo poglavje zajema opredelitev strukture plačilnega sistema na splošno. Tu opisujem temeljne značilnosti delovanje plačilnega sistema, njegovo organiziranost v razvitih državah, zakonitosti različnih poravn. V tem poglavju sem se osredotočil tudi na posamezne institucije, ki nastopajo v delovanju tipičnega plačilnega sistema. Vse te kategorije skupaj so za plačilni sistem temeljnega pomena in določajo njegovo učinkovitost ter kakovost tako iz vidika njegovih upravljalcev, kot seveda tudi uporabnikov in izvajalcev. Podrobneje sta predstavljena tudi sistem za prenos plačil velikih vrednosti in sistem za prenos plačil majhnih vrednosti, ki se med seboj razlikujeta prav po tveganjih, stroških in potrebah glede likvidnosti tako s stališča bank, kot tudi komitentov teh bank-pravnih oseb.

Tretje poglavje je namenjeno analizi delovanja tipičnega plačilnega sistema v svetu in primerjavi le-tega sistema s sistemom izvajanja plačilnega prometa, ki je v Sloveniji do konca reforme potekal preko Agencije za plačilni promet.

Četrto poglavje prikazuje razvoj plačilnega sistema v Sloveniji. Prikazana je struktura in delovanje slovenskega plačilnega sistema, ki je veljal do sedaj, z opisom vloge Agencije Republike Slovenije za plačilni promet kot posebnosti našega plačilnega sistema, in pa novega reformiranega, ki bo v celoti vpeljan v bližnji prihodnosti. Ob tem so prikazane glavne pomanjkljivosti in kritike starega sistema ter cilji reforme, ki naj bi jih uresničili z novim sistemom.

Peto poglavje je namenjeno prikazu analize stroškov, ki jih imajo tako izvajalci kot tudi uporabniki plačilnega sistema. Primerjal sem dejanske stroške opravljanja plačilnega prometa konkretnega

podjetja s potencialnimi stroški tega istega podjetja, ki bi nastali, če bi to podjetje še zmeraj opravljalo plačilni promet še v starem sistemu preko APP in ne preko banke.

Zadnje, šesto poglavje je namenjeno povzetku ugotovitev in predstavitvi zaključkov. V tem delu naloge poskušam ugotoviti, ali in na katerih področjih bi bilo potrebno uvesti spremembe slovenskega plačilnega sistema in podajam prednosti ter pomanjkljivosti našega plačilnega sistema glede na tuje plačilne sisteme razvitih tržnih gospodarstev.

Diplomsko delo bo usmerjeno na osvetlitev problematike, ki izhaja iz reforme plačilnega prometa v Sloveniji. Ureditev sistema plačilnega prometa, ki bi v kar največji meri poskušal zadovoljiti potrebam in zahtevam vseh uporabnikov, je kompleksna naloga. Zato bo to diplomsko delo poskušalo dodati prispevek k razrešitvi tega problema v okviru znanja, pridobljenega na Ekonomski fakulteti in tako mogoče olajšalo delo strokovnjakom na tem področju.

2. OPREDELITEV PLAČILNEGA SISTEMA

2.1. POJEM PLAČILNEGA SISTEMA

Plačilni sistem v razvitih tržnih gospodarstvih omogoča uporabnikom pestro izbiro plačilnih instrumentov. Uporabniki izberejo take, ki najbolj ustrezajo njihovim potrebam glede hitrosti, stroškov, transakcije, navad, pravnih značilnosti in varnosti. Plačila majhnih vrednosti se lahko opravijo z gotovino, čeki, kreditnimi ali debetnimi karticami. Pri tem se lahko transakcije izvedejo ročno, po telefonu, elektronsko ali z uporabo magnetnih trakov, ki se jih predloži banki, v kateri ima komitent račun. Za prenose velikih vrednosti se večinoma uporabljajo sistemi za elektronski prenos sredstev, ki povečajo hitrost in zmanjšajo možnost napak, so pa dražji.

Plačilni promet obsega vsa plačila, izražena v denarju ne glede na to, kdo in na kakšen način jih opravlja. Plačila so lahko rezultat poravnavanja obveznosti zaradi tržnega ali kakšnega drugega pravnega odnosa med dvema subjektoma. Subjekta sta lahko dve fizični osebi ali pravni osebi, kakor tudi pravna in fizična oseba.

Glede na sedež subjektov ločimo dve vrsti plačilnega prometa:

- domači ali notranji plačilni promet
- mednarodni plačilni promet.

Pod pojmom **notranjega plačilnega prometa** razumemo plačila, ki so izvršena med gospodarskimi subjekti iste države. Plačila tako potekajo na istem valutnem področju in so izvršena z legalnim plačilnim sredstvom tega območja.

V notranjem plačilnem prometu se plačila opravljajo na različne načine:

- **gotovinska plačila** – gre za neposreden prenos papirnatega ali kovanega denarja med dvema subjektoma. Gotovinsko plačilo vključuje tudi polog oziroma dvig z računa ter prenos sredstev z gotovinsko nakaznico; denar v gotovinski obliki se v plačilnem prometu pojavlja kot plačilni instrument
- **negotovinska plačila** – izvršujejo se s prenosom določenega denarnega zneska z enega na drug račun. Pri tem ima pomembno vlogo posrednik. Najpogostejša negotovinska instrumenta sta ček

(fizične osebe) in nalog za prenos (pravne osebe); depozitni denar pa za svoj obtok potrebuje posebne instrumente, se pravi obrazce.

Najbolj neposredno je plačilo z gotovino, ki je bruto (v celotnem znesku) in v realnem času. Za ta plačila je torej značilna takojšnja dokončnost poravnave. Plačevanje z ostalimi oblikami sredstev pomeni preknjižbe na računih, kjer se ta sredstva nahajajo. Zato lahko obstaja določen časovni odlog med predložitvijo plačilnega naloga s strani plačnika in prejetjem sredstev na njegov račun s strani prejemnika. Če nista oba komitenta iste banke, je pri plačilu potrebno določeno število preknjižb sredstev na različnih računih, da končni prejemnik dobi sredstva. Prenosi so lahko kreditni ali debetni. Pri kreditnem prenosu izda nalog za plačilo dolжник, pri debetnem (na primer ček) pa plačilo sproži upnik, ki sproži prenos sredstev na svoj račun, ponavadi po predhodni odobritvi dolžnika.

Danes se skoraj vsa pomembnejša plačila ne opravijo takoj po sklenitvi kupčije; denarne obveznosti, ki iz tega izhajajo, se praviloma izpolnjujejo s knjižnim denarjem, zato je sodelovanje plačilnih posrednikov nepogrešljivo.

V Sloveniji je gotovina zakonito plačilno sredstvo brez omejitev samo za fizične osebe. Za pravne osebe je uporaba gotovine kot zakonitega plačilnega sredstva omejena. Pravna oseba lahko v plačilih s fizičnimi osebami sicer prejme tudi gotovino, vendar mora ves gotovinski iztržek, ki presega predpisani blagajniški maksimum, položiti na svoj transakcijski račun pri izbrani banki. Pravne osebe lahko medsebojna plačila vršijo izključno s sredstvi na svojih transakcijskih računih pri bankah. Zato pomeni knjižni denar za pravne osebe prevladujoče zakonito plačilno sredstvo.

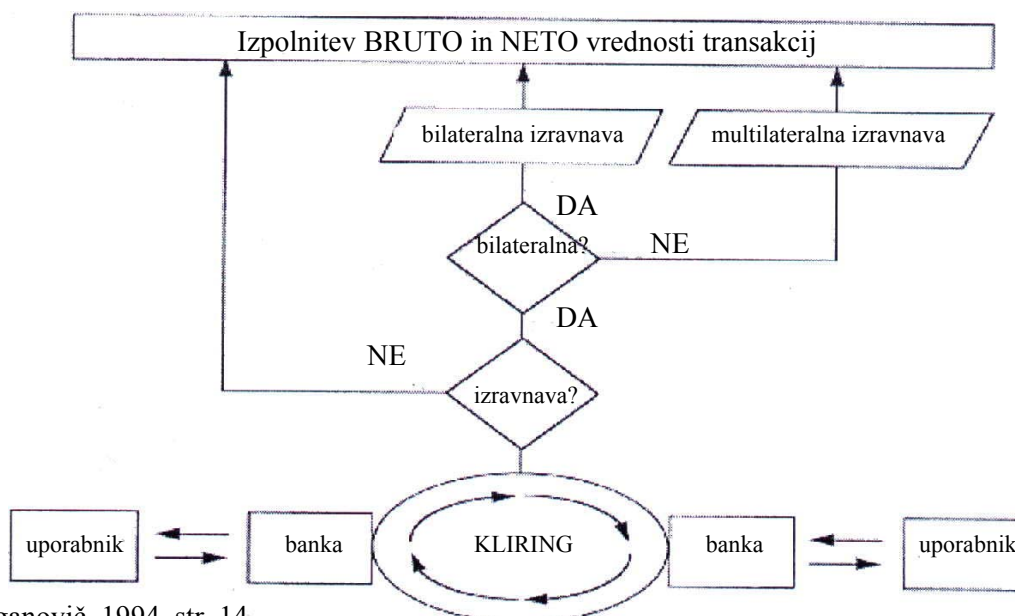
Množica informacij, potrebnih za izvršitev plačila, sestavlja plačilni instrument, tako imenovani plačilni nalog. Na plačilnem nalogu so plačilne informacije urejene v brezpogojni nalog pošiljatelja (dolžnika) banki prejemnici plačilnega naloga (plačilnemu posredniku), ki je izdan v ustni, pisni, elektronski ali katerikoli drugi obliki, naj da na razpolago ali izplača dobroimetniku (upniku) določeno količino denarja.

Plačilo je sestavljeno iz niza opravil, katerih celoto imenujemo plačilni cikel. Gre za podrobno opredelitev plačilne plati menjalnega procesa. Plačilni cikel se prične z izdajo plačilnega naloga, zaključi pa se s prejemom informacije o opravljenem plačilu oziroma opravljenem prenosu lastništva nad denarjem od dolžnika na upnika. V sodobnem plačilnem ciklusu morajo biti opravljena naslednja opravila:

- izdaja plačilnega naloga
- predložitev plačilnega naloga v plačilo
- prejem plačilnega naloga
- zajem podatkov iz plačilnega naloga
- validacija, avtorizacija in finančna kontrola plačilnega naloga
- računovodska obdelava plačilnih informacij
- izvršitev plačila v breme in/ali v dobro računov komitentov
- predložitev plačilnega naloga v poravnavo
- vstop, poravnava, izstop in prejem plačilnega naloga iz klirinškega sistema
- obveščanje uporabnikov o izvršenem plačilu.

2.1.1. Kliring, izravnavo, bruto (neto) izpolnitev (multilaterarna, bilateralna)

Slika 1: Kliring, izravnavo, izpolnitev so izredno pomembni elementi strukture vsakega plačilnega sistema

Vir: Greganovič, 1994, str. 14.

Izpolnitev je običajno definirana kot zaključek plačila oziroma prenehanje obveznosti med dvema ali več strankami. Večkrat se uporablja tudi v ožjem pomenu kot prenehanje medbančnih obveznosti. Gre torej za akt brezpogojnega in nepreklicnega prenosa lastništva nad denarjem med dolžnikom in upnikom. **Kliring** je postopek prenosa plačilnih informacij, klirinški sistem pa je plačilni komunikacijski sistem. Klirinški sistem je torej sistem za prenos informacij, potrebnih za izvršitev plačil – vključuje vse postopke, s katerimi si banke izmenjujejo informacije oziroma dokumente, ki se nanašajo na prenos denarnih sredstev na druge banke. **Izravnavo** se za razliko od kliringa ne nanaša na postopke za izmenjavo plačilnih informacij, ampak na poseben način obdelave plačilnih informacij. Izravnavo je namreč izračun bilateralnih in/ali multilateralnih neto pozicij med udeleženci v klirinških postopkih. O bruto izpolnitvi govorimo, če se izpolnijo denarne obveznosti v zneskih, ki ustrezajo vrednosti vsakega od plačilnih nalogov. O neto izpolnitvi pa govorimo v primeru, ko se izpolnitev opravi v zneskih, ki ustrezajo vrednosti razlike med vplačili in izplačili iz posameznega računa (v neto zneskih). Ločimo tudi bilateralne in multilateralne neto izpolnitve. Če upoštevamo pri izračunu samo vplačila in izplačila, ki se nanašajo na transakcije z določenim udeležencem v kliringu, potem govorimo o bilateralni neto izravnavi. Če pa upoštevamo vsa vplačila in izplačila, potem govorimo o multilateralni neto izpolnitvi plačil. Razlikujemo tudi med transakcijami, ki so izpolnjene v realnem času in transakcijami, ki se izpolnijo z zamikom. Razlikovanje izhaja iz tega, ali sama predložitev plačilnega naloga sproži tudi simultani prenos denarne terjatve oziroma izpolnitev; če ne, potem govorimo o izpolnitvi z zamikom.

2.1.2. Klirinška hiša, plačilno združenje, institucije za nadzor plačilnih sistemov

Klirinške hiše opravljajo storitve prenosa in izmenjave plačilnih podatkov; klirinška storitev je sestavljena iz postopkov za prejem, sortiranje, prenos in predajo plačilnih informacij. Zgodovinsko so klirinške hiše opravljale tudi izravnavo; preprosto zato, ker so po naravi njihovega posla razpolagale z informacijami, primernimi za izračun neto plačilnih obveznosti med udeleženci kliringa.

Plačilno združenje je institucija, ki je utemeljena z dejstvom, da pridejo banke na področju plačilnih storitev druga z drugo v neposredni kontakt, to pa zahteva minimum sodelovanja med sicer konkurenčnimi institucijami. Bistvo plačilnega sistema je namreč zmožnost komitenta banke »A« opraviti plačilo komitentu banke »B«, zato se morata banki dogovoriti vsaj o postopkih za prenos plačilnega instrumenta in načinu izpolnitve vrednosti plačilnih transakcij. Osrednja cilja delovanja plačilnega združenja sta:

- oblikovanje plačilnih standardov oziroma dogovor o opremljenosti, komunikacijskih protokolih, varnosti in podobnih vprašanih delovanja klirinških sistemov
- načrtovanje razvoja nacionalnega klirinškega sistema.

V nekaterih državah so poverjene plačilnim združenjem tudi naloge upravljanja z nacionalnimi klirinškimi in izpolnitvenimi sistemi ter izdajanje predpisov za reguliranje določenih delov trga plačilnih storitev. Sodobni plačilni sistemi poznajo precej različne pravne oblike plačilnih združenj, ki variirajo od povsem zasebnih medbančnih organizacij do z zakonom ustanovljenih institucij z zakonsko določeno vodilno vlogo centralne banke (države). Plačilna združenja so danes nepogrešljiv element nacionalnega plačilnega sistema. Plačilni sistem je namreč javna dobrina. Posledice motenj v njegovem delovanju občutimo vsi njegovi uporabniki. Njegov pomen je izveden iz pomena denarja za delovanje vsake ekonomije.

Institucije za nadzor plačilnih sistemov so zato nepogrešljiv element zaokrožene podobe plačilnih sistemov. Ločimo lahko zasebne in državne institucije za nadzor plačilnih sistemov. Danes se zasebni nadzor nad plačilnimi sistemi izvaja predvsem v obliki pogojev za članstvo v plačilnem sistemu ter dogovoru o vpogledu v finančni položaj članov in razdelitvi stroškov morebitnih zastojev v delovanju sistema. Centralna banka se je razvila v ključno državno institucijo za nadzor nad plačilnimi sistemi. Čeprav je res, da je centralna banka danes nesporno priznana kot najbolj odgovorna za stanje plačilnega sistema, pa sta v tej zvezi še vedno odprti naslednji vprašanji:

- konflikt med cilji monetarne politike in vlogo upnika v skrajni sili
- konflikt med vlogo nadzornega organa in ponudnika plačilnih storitev v plačilnem sistemu.

2.2. UDELEŽENCI V PLAČILNEM SISTEMU

Uporabniki

Uporabniki plačilnega sistema so ekonomski subjekti, ki sodelujejo v transakcijah z blagom, storitvami in različnimi oblikami premoženja. Posledica teh transakcij so določene obveznosti in terjatve, za katere je dogovorjeno negotovinsko plačilo, ki se poravnava preko plačilnega sistema. Uporabnike plačilnega sistema lahko delimo na tiste, katerih sredstva na njihovih računih so knjižni denar poslovnih bank (torej za njih poslovne banke opravljajo storitve plačilnega prometa) in tiste, katerih sredstva na njihovih računih so denar centralne banke.

Tako ločimo:¹

- nefinančne ekonomske subjekte (fizične osebe, podjetja): imajo račune pri poslovnih bankah in z njih plačujejo, torej uporabljajo knjižni denar poslovnih bank
- država (proračun), ki ima ponavadi račun pri centralni banki in tudi poravnava obveznosti v denarju centralne banke
- nedepozitni finančni posredniki in institucije trga vrednostnih papirjev (zavarovalnice, borzno-posredniške hiše, investicijski skladi), ki plačujejo s knjižnim denarjem poslovnih bank in imajo pri njih račune
- bančne institucije (banke, hranilnice, hranilno-kreditne službe), ki imajo ponavadi sredstva na računih pri centralni banki, tako da lahko plačujejo z denarjem centralne banke.

Finančne institucije, ki ponujajo storitve plačilnega prometa

Storitve plačilnega prometa ponujajo kreditne in druge institucije, ki imajo ustrezno dovoljenje in so ustrezno nadzirane. Depozitni finančni posredniki (poslovne banke, hranilnice, hranilno-kreditne službe) se kot kreditne institucije od drugih finančnih institucij ločijo po tem, da z javno ponudbo zbirajo vloge in druge odplačne vire nefinančnih ekonomskih subjektov, države, drugih finančnih institucij in korespondenčnih bank.² S sprejemanjem vlog in dajanjem kreditov izdajajo poslovne banke knjižni denar, ki postane njihova obveznost. Knjižni denar predstavlja visoko likvidna sredstva, ki se lahko kadarkoli zamenjajo za gotovino. Zato se tudi uporablja pri plačevanju.

Klirinška hiša

Transaktorji, ki medsebojno sklepajo posle, ki imajo za posledico plačila, so pogosto komitenti različnih bank. Tako je za plačilo dolžnika upniku potreben prenos sredstev med bankami. Načinov za prenos je več (korespondenčni odnosi, prenosi med računi pri centralni banki). Pri klirinški hiši gre za to, da banke plačila za druge banke pošiljajo v klirinško hišo. Ta po določenem obdobju naredi izračun pozicij za vsako posamezno banko, njeno članico, in sicer tako, da plačila v dobro banke zmanjša za plačila v njeno breme. To neto pozicijo nato banke poravnajo, ponavadi s prenosom sredstev na računih pri centralni banki.

Centralna banka

V interesu centralne banke je varen in učinkovit plačilni sistem, ki omogoča učinkovitejše delovanje bank, finančnih trgov in trgov dobrin ter omogoča natančnejše vodenje denarne politike. Centralne banke v različnih državah opravljajo pomembne funkcije v domačem plačilnem sistemu (nadzor nad plačilnimi sistemi in njihovimi ponudniki; zagotavljanje poravnave preko računov, ki jih imajo poslovne banke pri njej; upravljanje plačilnih sistemov; postavljanje ustreznih pravil in vzpostavitev nadzora za postavitev strukture zasebnih poravnalnih in klirinških sistemov; omogočajo pa tudi kredite, s katerimi se zagotovi zadostna likvidnost za gladko potekanje plačil) (Summers, 1994, str. 164-175). Plačilni sistemi so izredno pomembni, zato jih je potrebno nadzirati. S tem se zagotovi učinkovit in zanesljiv plačilni sistem, ki doprinese k finančni stabilnosti (Centrih, 1999, str. 60-70). Centralna banka s tem namenom tudi določa standarde in pravila delovanja teh sistemov. Centralna banka nadzira tudi udeležence teh sistemov in njihovo likvidnost, kar je prav tako pomembno za boljši nadzor tveganj. Centralna banka mora zagotoviti, da se udeleženci zavedajo tveganj v plačilnih sistemih in da so sprejeli ustrezna merila in ukrepe za njihovo obvladovanje. Centralne banke pa vse bolj postajajo tudi upravljavke plačilnih sistemov. Predvsem to velja za sisteme za prenos plačil velikih vrednosti, ki jih predstavljajo sistemi bruto poravnave v realnem času (Centrih, 1999, str. 60-70). V tem primeru so centralne banke tiste, ki bankam omogočajo storitve medbančnih prenosov sredstev na računih pri njih samih. S tem se zagotovi, da se plačila med poslovnimi bankami opravijo v denarju centralne banke, ki je absolutno varen.

¹ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 6

² Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 7

2.3. VLOGA IN NALOGE PLAČILNEGA PROMETA V NARODNEM GOSPODARSTVU

Plačilni sistem sestavljajo institucije, instrumenti in tehnični mehanizmi za prenos sredstev ter pravila, ki oblikujejo odnose v plačilnem sistemu in njegove zakonitosti (Summers, 1994, str. 29). Temeljna naloga plačilnih sistemov je omogočiti poravnavo denarnih obveznosti, ki nastajajo pri poslovanju ekonomskih subjektov na trgih dobrin in finančnih trgih.³ Plačilni promet vsake države je sestavni del njenega denarnega sistema (Summers, 1994, str. 1). Poleg svoje osnovne naloge – izvršitve plačila; ima v pogojih tržnega gospodarstva pomembno vlogo tudi pri vzpostavljanju in delovanju medbančnega denarnega trga ter trga vrednostnih papirjev.

Monetarna stabilnost je eden izmed ključnih pogojev dolgoročne in uravnotežene rasti, zato morajo biti proces izdajanja denarja in institucije, ki izvajajo plačilni promet pod strogim nadzorom denarnih oblasti. V sodobnih ekonomijah prevladujejo kreditne oblike denarja, ki pomenijo finančno terjatev do denarnih institucij oziroma bank, zato je monetarna stabilnost teh ekonomij neposredno odvisna od učinkovite centralnibančne kontrole procesa izdajanja denarja v bankah.

Plačilni sistem predstavlja infrastrukturo monetarne politike, ki se operativno izvršuje prav skozi plačilni promet. Hkrati ima plačilni promet tudi vlogo informacijskega sistema, saj okolje po eni strani z njim pridobiva informacije o obnašanju centralne banke oziroma o ukrepih monetarne politike, po drugi strani pa si s pomočjo plačilnega sistema centralna banka pridobiva informacije o obnašanju okolja.

2.4. KRITERIJI USPEŠNOSTI PLAČILNEGA SISTEMA

Kriteriji uspešnosti določenega plačilnega sistema ali določene plačilne storitve so odvisni najprej od potreb uporabnikov, njihovih interesov in narave transakcij, ki so podlaga za plačilo.

Učinkovitost pomeni sposobnost izvršitve plačila. Plačilni sistem mora torej zagotavljati dejanski prenos lastništva nad denarjem. Lahko pomeni tudi zanesljivost sistema za opravljanje plačil.

Plačilni sistem mora biti **ekonomičen** - maksimirati mora koristnost plačilnega sistema ob hkratni minimizaciji stroškov njegovega delovanja.

Koristi - dobro delujoči plačilni sistem omogoča ekonomiji, da omejeni čas in sredstva, ki so ji na voljo, uporablja predvsem za svojo rast in ne za dolgotrajne in drage transakcijske postopke. Zelo pomembna je tudi sposobnost plačilne storitve, da zadovolji povsem **specifične potrebe konkretnega uporabnika**.

S **hitrim opravljanjem** plačil so hitreje izpolnjene prevzete zapadle obveznosti, povečuje se likvidnost udeležencev plačilnega prometa, bank in gospodarstva v celoti.

Stroški se nanašajo predvsem na čas, ki je potreben za izvršitev plačila: krajši je čas izvršitve plačila, vse ostalo nespremenjeno, večja je ekonomičnost plačilnega sistema.

³ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 1

Sistemsko tveganje se nanaša običajno na splošno finančno krizo, ki se lahko razvije, če nesolventnost ali resne težave z likvidnostjo ene institucije privedejo do podobnih težav tudi v drugih institucijah, pri čemer se verižna reakcija nadaljuje skozi ves plačilni sistem zaradi finančnih povezav med udeleženci. Udeleženec v plačilnem prometu je torej izpostavljen stroškom in tveganjem, ki niso le plod njegovega poslovnega in kreditnega odločanja – izpostavljen je tveganju, ki je posledica odločitev njegovih poslovnih partnerjev.

Zanesljivost plačilnega sistema – plačilni sistem lahko predstavlja vir finančnih šokov oziroma kanal, skozi katerega se le-ti prenašajo z enega na drugega udeleženca. Uspešni plačilni sistemi so sposobni preprečevati krize še pred njihovim nastankom in jih prebroditi, če do njih kljub temu pride ter tako zagotavljati ustrezno raven storitev tudi v kriznih razmerah – tako se lahko uporabniki zanesejo na to, da se bo plačilo izvršilo brez zastojev.

Zaupnost podatkov – velik delež plačilnih informacij je zaupne narave. Uspešni plačilni sistemi morajo jamčiti tudi ustrezno stopnjo zaupnosti informacij, ki se pretakajo po njih, saj je kršenje načel zasebnih in poslovnih podatkov mogoče s prisluškovanjem komunikacijskih povezav ali dostopom do ustreznih baz podatkov.

Ugled plačilnega sistema – plačilni sistem, ki ne uživa ugleda pri svojih uporabnikih, nima možnosti za uspeh.

S stališča **upravljanja s finančnimi tveganji** v plačilnem sistemu, je pomembna delitev na plačila velikih vrednosti in plačila majhnih vrednosti. Plačila velikih vrednosti dosegajo izredno majhen delež v skupnem številu plačilnih transakcij, v skupni vrednosti plačil pa pogosto presežejo 90 odstotni delež. Plačila majhnih vrednosti so plačila majhnih vrednosti. Delež vrednosti plačil majhnih vrednosti v skupni vrednosti plačilnih transakcij je zelo majhen, kljub temu pa ta plačila še vedno pomenijo tudi več kot 90 odstotni delež od skupnega števila plačil. Finančnim tveganjem se je mogoče zoperstaviti predvsem s krajšanjem časa med predložitvijo plačilnega naloga ter nepreklicno in brezpogojno izpolnitvijo plačila. Treba se je zavedati, da uporabniki pri ocenjevanju uspešnosti plačilnega sistema ne bodo uporabljali samo enega kriterija (kriteriji glede na uporabnikove potrebe). Pomembno pa je tudi dejstvo, da je lahko doseganje posameznega cilja v konfliktu z zadovoljevanjem enega ali večjega števila preostalih ciljev. Na primer: **čim krajši je čas izvršitve plačila, tem višja je njegova cena.**

2.5. UREJENOST PLAČEVANJA V DVOSTOPENJSKEM SISTEMU

Plačilo lahko zadeva prenos sredstev med računi transaktorjev, ki so komitenti iste banke. To plačilo se obračuna in poravna v računovodstvu te banke in sicer tako, da se račun enega transaktorja bremeni, račun drugega transaktorja pa odobri. Ob tem bilančna vsota banke ostane nespremenjena. Lahko pa imata transaktorja račune pri dveh različnih bankah, kar pomeni, da se mora plačilo prenesti tudi med bankama, da lahko prejemnik pri drugi banki prejme plačilo plačnika. Plačila transaktorjev, komitentov različnih bank, se med bankami lahko poravnava na tri osnovne načine (Summers, 1994, str. 18):

- banke lahko medsebojne obveznosti poravnava z gotovino. To je neracionalno in neprikladno (kot vsako plačevanje velikih zneskov z gotovino);
- banke lahko poravnava medsebojne obveznosti s prenosom sredstev, ki jih imajo na računih ena pri drugi v bilateralnih odnosih (korespondenčni odnosi);

- banke lahko medsebojne obveznosti poravnava s prenosom sredstev, ki jih imajo na računih pri tretji osebi – to je lahko poslovna ali pa centralna banka.

2.5.1. Sistemi za prenos velikih vrednosti

Kot rezultat velikih razlik v velikosti prenesenih sredstev, so se razvili sistemi, ki skrbijo za velika plačila in sistemi, ki skrbijo za majhna plačila. Sistemi za prenos velikih vrednosti so za finančni sistem države temeljnega pomena. Njihova učinkovitost je izredno pomembna za učinkovitost finančnih trgov tako doma, kot tudi za mednarodne tokove plačil, ki so rezultat trgovanja z dobrinami in finančnimi instrumenti na mednarodnih trgih. Prav tako so ti sistemi pomembni za izvajanje denarne politike centralne banke. Velika plačila so navzoča predvsem med bankami, na finančnih trgih, med podjetji in na trgih na debelo. Udeleženci pri teh plačilih od sistema pričakujejo zanesljivost, varnost, natančnost in točnost. Tudi zaradi velikih potreb, ki jih ti sistemi zadovoljujejo glede zanesljivosti, varnosti, točnosti in natančnosti, so prenosni sistemi za uporabnike dražji kot prenos preko sistemov za prenos majhnih vrednosti (Summers, 1994, str. 74).

Če gledamo z vidika dokončnosti poravnave, v splošnem obstajata dva modela sistemov plačil velikih vrednosti. V prvem modelu se vsak plačilni nalog obdelava takoj, ko pride v sistem in sicer v celotnem – bruto znesku. To je bruto poravnava v realnem času. Take sisteme ponavadi upravljajo centralne banke držav, pri katerih imajo poslovne banke poravnalne račune. Banka A na primer pošlje nalog za plačilo banki B. Centralni procesor centralne banke ga obdelava in če so na računu banke A zadostna sredstva, se račun bremeni in se odobri račun banke B. Tak postopek velja za vsako plačilo posebej. Če sredstev na računu ni, so možne različne rešitve (nalog se zavrne, postavi v vrsto, odobri se kredit za to banko). Drugi model deluje po neto načelu, kar pomeni, da se plačilni nalogi bank zbirajo določen čas, nato pa se na koncu tega časa izračunajo neto pozicije za banke udeleženke sistema. Ta neto pozicija se nato poravnava, ponavadi spet preko računov pri centralni banki.

2.5.2. Sistemi za prenos plačil majhnih vrednosti

Ti sistemi povezujejo vse ekonomske subjekte (posameznike in podjetja), ki izvajajo in prejemajo medsebojna plačila. Njihovi uporabniki želijo, da so ti sistemi poceni, zanesljivi in varni. Storitve teh sistemov ponujajo predvsem banke. Uporabnikom nudijo vrsto instrumentov, s katerimi lahko opravljajo svoja plačila. Sistemi za plačila majhnih vrednosti torej omogočajo plačilne transakcije fizičnim osebam in podjetjem. Transakcije, ki jih omogočajo, so lahko ponavljajoče se (razni računi – voda, elektrika, telefon); te plačujejo posamezniki periodično. Enkratna plačila so plačila za razne dobrine, storitve (Summers, 1994, str. 106-111).

Razen po vrednosti transakcij se ti sistemi razlikujejo od sistemov za prenos velikih vrednosti tudi po številu transakcij, ki jih je v sistemih za prenos majhnih vrednosti neprimerno več, saj služijo vsakemu transaktorju v gospodarstvu. Zato morajo imeti zadostne procesno-obdelavne zmogljivosti. Obstaja veliko plačilnih instrumentov, ki jih ponujajo sistemi za prenos plačil majhnih vrednosti in ki se poleg gotovine uporabljajo za plačila med posamezniki in podjetji. Brezgotovinsko plačilo se opravi s prenosom sredstev z enega bančnega računa na drugega. Za te prenose se v glavnem uporabljajo naslednji instrumenti (Summers, 1994, str. 111-112):

- ček (ček – plačilni nalog – predloži upnik, zato je to debetno plačilo);
- plačila s transakcijskih računov s plačilnimi nalogi (kreditno plačilo – plačilni nalog predloži plačnik; nalogi so lahko predloženi v papirni ali elektronski obliki oziroma po telefonu; plačila s tem instrumentom so lahko ponavljajoča se ali enkratna);

- direktni debeti (uporabljajo se za poenostavitev ponavljajočih se plačil – na primer naročnin, rent, davkov; direktne debete mora prej avtorizirati plačnik, ta namreč pooblasti svojo banko, da mu bremeni račun po nalogu, ki ga predloži pooblaščen upnik – prejemnik; ta instrument je primeren za avtomatizacijo;
- plačilne kartice:
 - a) kreditne kartice (uporabniku je odobren kredit, ki mu omogoča nakupe in dvige gotovine do določenega zneska, ti uporabljeni krediti se nato vrnejo);
 - b) debetne kartice (omogočajo uporabniku nakupe, za katere se neposredno bremeni njegov tekoči račun pri banki izdajateljici kartice).

3. VRSTE PLAČILNIH SISTEMOV V SVETU

Sama organizacija plačilnega prometa je močno odvisna od gospodarskih sistemov posameznih držav. Tako lahko ločimo (Bobek, 1989, str. 134):

a) plačilni promet v tržnih gospodarskih sistemih

b) plačilni promet v netržnih (planskih) gospodarskih sistemih.

Plačilni sistem posamezne države je predvsem odvisen od družbenoekonomske ureditve države in njene gospodarske strukture. Plačilni promet v posamezni državi je sestavni del denarnega sistema (Summers, 1994, str. 1). Pomembno vlogo pri tem ima tehnološki razvoj, ki omogoča v plačilnem prometu hitrejši prenos denarja od nalogodajalca do prejemnika.

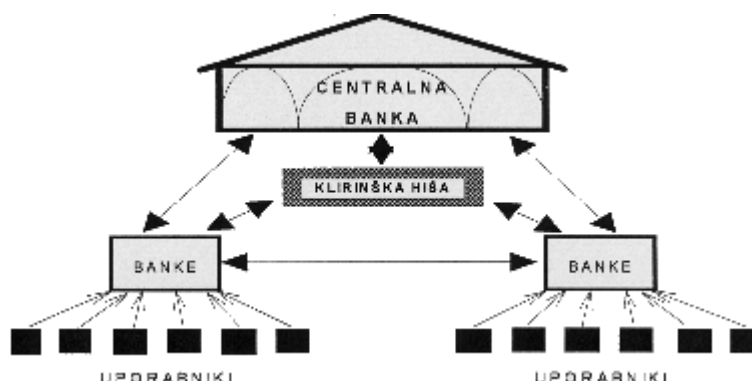
3.1. TIPIČNI PLAČILNI SISTEM – POSLOVNE BANKE

V tržnih gospodarstvih obstaja dvostopenjski bančni sistem. Centralna banka izdaja primarni denar (gotovino, rezerve poslovnih bank pri njej), poslovne banke pa depozitni ali knjižni denar. Kovanci in bankovci so zakonito plačilno sredstvo (država z zakonom zagotovi plačilno sredstvo, ki se ga ne sme odkloniti – bankovci, kovanci – so zakonito plačilno sredstvo v količinsko omejenem obsegu) in so netvegani. Netvegane so tudi rezerve bank pri centralni banki. Knjižni denar poslovnih bank je tvegan, ker njegove izdajateljice kot poslovni subjekt lahko propadejo, država (centralna banka) pa v odnosu do rezidentov ne more. Upnik torej plačila z gotovino (razen s kovanci v preveliki količini) ni upravičen odkloniti. Odkloni pa lahko vsako plačilo s knjižnim denarjem poslovnih bank. Tako lahko zavrne tudi instrumente, ki omogočajo plačevanje s tem denarjem (menica, ček). Zato se knjižni denar uporablja v plačilih kot izbirni denar brez prisile države. O njegovi uporabi se dogovorita stranki v poslu.

Shematski model institucionalne strukture odnosov med udeleženci sodobnega plačilnega sistema. Plačilni sistem v razvitem tržnem gospodarstvu ima obliko piramide. Na dnu piramide je široka paleta ekonomskih subjektov, katerih aktivnosti povzročajo plačilne obveznosti. To so posamezniki in vse vrste podjetij. Ti ekonomski subjekti torej s svojim poslovanjem ustvarjajo obveznosti, ki jih nato preko storitev bank v plačilnem prometu poravnajo. Druga raven piramide so poslovne banke, ki ponujajo storitve plačilnega prometa predhodni ravni, pri čemer uporabljajo določene mehanizme za obračun in poravnavo medsebojnih transakcij (klirinške hiše). Na vrhu piramide je centralna banka, ki vodi račune poslovnih bank in zagotavlja poravnavo v denarju centralne banke. Končna poravnava v denarju centralne banke se izvede preko sistema za prenos plačil velikih vrednosti, ki ga upravlja

centralna banka. Bančni sistem (poslovne banke in centralna banka) je torej sredstvo, ki omogoča opravljanje plačil v razvitem svetu (Summers, 1994, str. 27).

Slika 2: Struktura tipičnega plačilnega sistema

Vir: Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, Banka Slovenije, 1994.

Za tržni gospodarski sistem velja popolna svoboda glede tega, kako se poravnava obveznosti oziroma terjatve. Temeljna predpostavka tržnega sistema je svoboda posameznega ekonomskega subjekta pri sprejemanju poslovnih odločitev ter prevzemanju odgovornosti zanje. Med poslovne odločitve sodi tudi odločitev o načinu poravnave obveznosti oziroma terjatve.⁴ V tržnem sistemu se torej podjetja oziroma bančni komitenti sami odločajo, pri kateri banki bodo imeli naložena denarna sredstva in pri kateri banki bodo opravljali plačilni promet. Tako bančni komitenti izbirajo tiste banke, kjer je varnost deponiranih sredstev največja, kjer so ugodne aktivne in pasivne obrestne mere, kjer provizija in stroški niso previsoki, kjer je medsebojna povezanost bank najboljša ter zato plačilni promet poteka hitro in enostavno (Bobek, 1989, str. 134).

Banke so ključne institucije vsakega plačilnega sistema, v katerem ponujajo vse vrste plačilnih storitev. Plačilni promet za nebančne ekonomske subjekte opravljajo v državah Evropske unije poslovne banke, ki vodijo njihove depozitne račune. Banke sprejemajo plačilne instrumente in opravljajo plačila neposredno ali preko klirinške hiše, ki je skupna organizacija vseh bank in centralne banke. Klirinška hiša obdela podatke med bankami izmenjanih plačilnih nalogov, ob koncu dneva ugotovi stanja na računih posameznih bank ter izračuna, koliko posamezna banka dolguje oziroma terja od ostalih bank. Poravnavo medbančnih plačil opravi centralna banka.

Na področju klirinških storitev so (zgodovinsko gledano) banke začele razvoj z gradnjo lastnih sistemov, kasneje so se ti posamezni sistemi povezali v nacionalne mreže in zatem še v mednarodne plačilne mreže. Izgradnja klirinških sistemov je tako postalo področje sodelovanja med bankami. V leto se je preko centralne banke vključila tudi država in vedno več klirinških sistemov v svetu se danes uvršča med elemente javne infrastrukture.

⁴ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 1

3.2. PRIMERJAVA TUJIH PLAČILNIH SISTEMOV S SISTEMOM IZVAJANJA PLAČILNEGA PROMETA PREKO APP KOT JE VELJAL DO KONCA REFORME

Poslovanje z uporabniki sistema

Plačilni promet za nebančne ekonomske subjekte opravljajo v državah Evropske Unije banke, ki vodijo njihove depozitne račune. Banke sprejemajo plačilne instrumente in opravljajo plačila neposredno ali preko klirinške hiše, ki je skupna organizacija vseh bank in centralne banke (Podjed, 1998, str. 34-40). V Sloveniji smo do nedavna delili uporabnike plačilnega prometa na tiste ekonomske subjekte, ki morajo po sili zakona opravljati plačilni promet preko Agencije in na subjekte, ki lahko izbirajo med Agencijo in bankami.

Zakon je predpisoval, da morajo plačilni promet preko Agencije opravljati:

- vse pravne osebe, finančne organizacije, banke in Banka Slovenije
- podružnice tujih oseb.

V izboru za posrednika plačilnega prometa so bili svobodni:

- fizične osebe
- obrtniki
- podjetniki posamezniki
- nosilci samostojnih poklicev (npr. odvetniki, zdravniki, arhitekti, ...).

Pravne osebe v Sloveniji so morale imeti odprte račune pri dveh institucijah hkrati: pri bankah, kjer so ta sredstva deponirana in pri Agenciji, kjer so se sredstva nahajala na transakcijskih računih. Dostop uporabnikov do klirinške hiše – Agencije je bil neposreden. Plačilo je vstopilo v plačilni sistem s predložitvijo plačilnega instrumenta pri Agenciji. Ob prejemu plačilnih instrumentov je Agencija opravila tudi kontrolo zakonitosti razpolaganja s sredstvi plačnika. Pravne osebe niso mogle predložiti plačilnega instrumenta pri svoji banki depozitarju. To so lahko storile le fizične osebe. Računovodsko knjiženje odliva na žiro računu plačnika je opravila Agencija takoj po prejemu plačilnega naloga na plačnikovi matični podružnici. Po opravljenih prenosih sredstev je Agencija posredovala podatke o opravljenem plačilnem prometu pravnim osebam, njihovim bankam depozitarjem in banki Slovenije.⁵

Kliring in poravnava plačil

V državah tržnega gospodarstva opravi klirinška hiša kliring tako, da obdela podatke med bankami izmenjanih plačilnih nalogov, ob koncu poslovnega dne ugotovi stanja na računih posameznih bank (neto stanje) ter izračuna, koliko posamezna banka dolguje oziroma terja od vseh ostalih bank (multilateralno neto stanje). Poravnavo medbančnih plačil opravi centralna banka, ki je največkrat tudi članica klirinške hiše, tako da prenese centralnobančni denar s poravnalnih računov bank dolžnic na račune bank upnic (Podjed, 1998, str. 34-40).

Agencija je opravljala poravnavo med vsemi pravnimi osebami tako, da je obdelala plačilne naloge po posameznih plačnikih, obremenila žiro račun plačnika pri Agenciji in žiro račun banke depozitarja plačnika ter knjižila sredstva v dobro žiro računa prejemnika in žiro računa banke depozitarja prejemnika. Agencija je ob koncu dneva ugotovila stanje na žiro računu posamezne pravne osebe. Agencija torej ni opravljala kliringa plačil med bankami, temveč je le knjižila vse prilive in odlive med pravnimi osebami (kliring plačil med vsemi pravnimi osebami). Nova stanja na računih

⁵ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 42.

komitentov so se ob koncu dneva vključila v zbirni račun sredstev pri bankah. V svoje likvidnostno stanje pa so imele banke vpogled tudi preko dneva. Zbirno stanje avtomatično vpliva na likvidnostno stanje banke. Banke tudi niso mogle zahtevati, da Agencija stornira transakcije posameznega komitenta. Ker so se v Sloveniji plačila med pravnimi osebami dejansko opravljala neposredno, brez aktivne vloge bank, je bilo plačilo formalno dokončno v trenutku, ko je Agencija knjižila priliv v dobro računa prejemnika. V resnici pa plačilo ne more biti dokončno, dokler ni znano, da se zaradi takšnega načina plačevanja nobena od bank ne bo znašla v debetnem položaju pri Banki Slovenije.⁶

Nadzor nad plačilnim sistemom

Nadzor nad plačilnim sistemom in njegovimi udeleženci opravljajo običajno centralne banke in združenja bank. Ti dve instituciji tudi postavljata pravila delovanja sistema in nadzirata izvajanje pravil. Centralna banka nadzira plačilni sistem preko računov bank pri centralni banki. Načeloma banke ne morejo opraviti več plačil, kot jim dovoljuje stanje na njihovih računih. Če ob koncu poslovnega dneva (ali eventualno tudi med dnevom) računi poslovnih bank izkazujejo debetno stanje, si morajo banke manjkajoča sredstva sposoditi na denarnem trgu oziroma pri centralni banki. Pravila delovanja se nanašajo na kriterije, ki jih morajo izpolnjevati banke, če hočejo postati članice klirinške hiše, na postopke pri odpravljanju napak in ugotavljanju odgovornosti, na pravila operativnega izvajanja prometa (delovni čas, tarife), na programe omejevanja tveganja in drugo. Pravila delovanja se običajno razlikujejo glede na to, ali imamo sistem neto ali bruto izravnave (Podjed, 1998, str. 34-40).

V Sloveniji je do konca reforme opravljala nadzor nad plačilnim prometom pravnih oseb Agencija, ki je tudi postavljala pravila ravnanja, predpisovala obrazce, določala čakalne vrste, izvajala predpise o prednostnem vrstnem redu plačil in predpisovala kodiranje sporočil. Uporabnikov samih pri tem predhodno praviloma ni vpraševala za mnenje. Banka Slovenije je opravljala zgolj nadzor nad stanji na žiro računih bank in hranilnic.⁷

Standardi v plačilnem sistemu

Ker plačilni sistem povezuje množico nebančnih in bančnih uporabnikov, morajo vsi delovati po enotnih standardih. Zato morajo v skupni organizacijski obliki banke, centralna banka in klirinška hiša oblikovati skupne standarde vsebine in oblike plačilnih nalogov, označevanja računov in računalniške opreme za vključevanje v telekomunikacijske poti prenosa informacij. Kriterij za oblikovanje strukture plačilnega sistema je največja možna racionalnost in usposobljenost za opravljanje danih funkcij pri najnižjih stroških, zato je tudi oblikovanje sistemskih standardov podrejeno tem pglavitnim kriterijem.⁸ V Sloveniji pa je bila Agencija pooblašena, da samostojno oblikuje standarde v plačilnem sistemu.⁹

⁶ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 43.

⁷ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 44.

⁸ Bank for International Settlements, 1993. 86 str.

⁹ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 44.

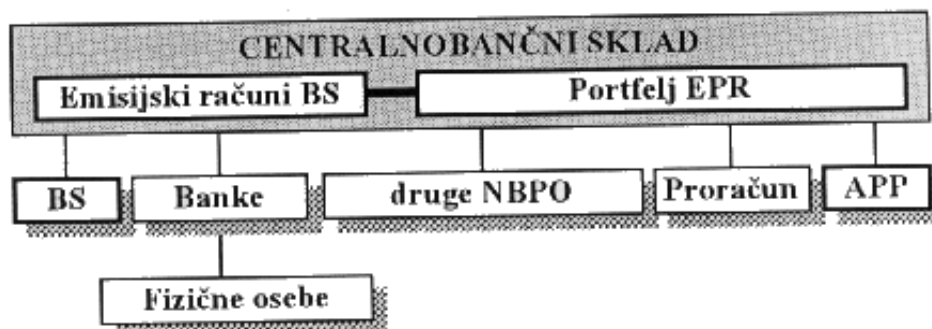
4. RAZVOJ PLAČILNIH SISTEMOV V SLOVENIJI

4.1. PLAČILNI SISTEM, KI JE VELJAL DO KONCA REFORME

Slovenski denarni sistem so običajno obravnavali kot **dvostopenjski (konkurenčni) denarni sistem**; in to kljub monopolu uvedenim s 30.členom Zakona o Agenciji Republike Slovenije za plačilni promet, nadziranje in informiranje (ZAPP), ki določa:

- imetnik računa (pravna oseba) opravlja denarni promet preko računov pri Agenciji.¹⁰

Slika 3: Struktura denarnega sistema v Sloveniji

Vir: Greganovič, 1994, str. 69.

Slovenski denarni sistem je dejansko združeval lastnosti konkurenčnih in monobančnih denarnih sistemov:

- **monobančne lastnosti** se kažejo predvsem v prepovedi zbiranja transakcijskih depozitov pravnih oseb in temu ustrezni strukturi procesa izdajanja denarja
- **konkurenčne lastnosti** so utemeljene (1) z delovanjem neodvisne centralne banke in njeno monetarno politiko, vodeno s cilji monetarne stabilnosti; ter (2) z relativno visoko ravniyo konkurence med poslovnimi bankami pri poslovanju z občani in opravljanju plačilnega prometa s tujino.

Za model plačilnega prometa na slovenskem prostoru je bilo značilno, da se je zgledoval po tržnih in netržnih sistemih:

- iz tržnega sistema sta prevzeta žiro račun in čekovni sistem
- medtem ko je po zgledu netržnih sistemov predpisano opravljanje plačilnega prometa za pravne subjekte pri posebni instituciji – Agenciji.

Notranji plačilni sistem Republike Slovenije – institucionalni del je bil praktično v celoti urejen z javnopravnimi predpisi, čeprav je v zadnjih letih poslovna praksa razvila in vpeljala precej novosti tudi na tem področju.

¹⁰ ZAPP, Uradni list RS, št. 48/94.

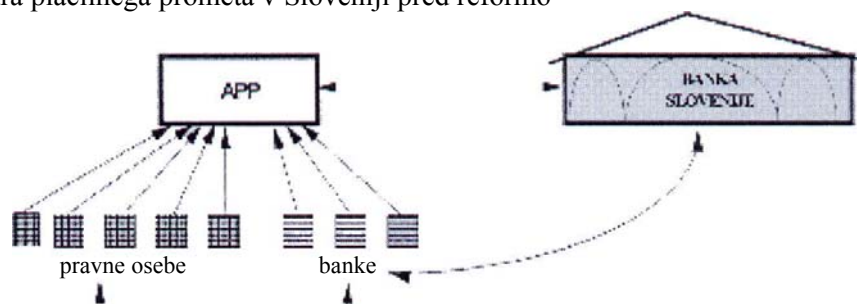
4.1.1. Finančni posredniki, ki so opravljali plačilne storitve

Plačilne storitve v notranjem plačilnem prometu Republike Slovenije so do nedavna opravljali: (i) Agencija za plačilni promet, (ii) banke, (iii) poštne organizacije in (iv) nekatere nefinančne organizacije.

Prvi korak preobrazbe nekdanje Službe družbenega knjigovodstva je zaznamoval sprejem Zakona o Računskem sodišču, reorganizacija Službe pa se je formalno začela julija 1996. Tako se je Služba preoblikovala v Enotno davčno službo, Agencijo RS za plačilni promet in Agencijo RS za revidiranje. S tremi novimi ustanovami naj bi tudi Slovenija postopoma dobila učinkovito davkarijo, hitrejši in cenejši plačilni promet ter varnejši bančni sistem, revizije lastninjenja pa bi lahko opravljali vse dotlej, dokler bi se pojavljali sumljivi primeri. Naloge, ki jih je Agencija prevzela od bivše Službe, so se torej prenesle na nove institucije.

4.1.2. Agencija Republike Slovenije za plačilni promet

Slika 4: Struktura plačilnega prometa v Sloveniji pred reformo

Vir: Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, Banka Slovenije, 1994.

Za opravljanje plačilnega prometa v državi je po Zakonu o Agenciji za plačilni promet, nadziranje in informiranje (ZAPP) pooblaščen Agencija za plačilni promet (APP). APP ima v skladu z ZAPP status pravne osebe in je javni zavod, ki opravlja naslednje naloge:

- plačilni promet v državi
- statistiko kot del nacionalnega programa statističnih raziskovanj (da lahko opravlja to funkcijo, zbira finančne podatke in dejstva ter o tem obvešča vse uporabnike sredstev)
- informiranje
- davčno nadziranje
(s spremembami Zakona o Agenciji Republike Slovenije za plačilni promet, nadziranje in informiranje je leta 1996 Agencija dokončno izgubila svojo nadzorno funkcijo, saj je bila tega leta ustanovljena Enotna davčna služba - Davčna uprava Republike Slovenije)
- druge naloge po posebnih predpisih in na njih temelječi pogodbi.

Agencija je bila v svojem delovanju samostojna, kar je tudi predpogoj, da je lahko uresničevala svoje naloge. Ustanovljena je bila kot pravna oseba in kot taka tudi samostojen nosilec pravic, dolžnosti in odgovornosti. Samostojna je bila tudi po finančni plati, saj je oblikovala svoj prihodek s tarifo na podlagi opravljenih storitev. V svojem delovanju je bila Agencija neodvisna in za svoje delo odgovorna le Državnemu zboru. Kljub temu, da je imela Agencija določena javna pooblastila, ni bila državni organ. Javna pooblastila, ki jih je imela, so bila določena z ustavo in zakonom in so ji dajala vso pravico, da nastopa avtoritativno, in sicer z ukrepi, ki so bili za uporabnike obvezni. V okviru

javnih pooblastil Agencija ni mogla neposredno izrehati kazni, pač pa je bila dolžna prijaviti pristojnim državnim organom vse ugotovljene prekrške, prestopke ali kazniva dejanja.

Zaradi podobnosti posameznih opravil Agencije z določenimi vrstami bančnih opravil (vplačila, izplačila) je bilo formalno napačno sklepanje, da je bila Agencija bančna organizacija. To sklepanje je izhajalo iz tega, da je Agencija (prej Služba družbenega knjigovodstva) najprej delovala v okviru Narodne banke Jugoslavije, a se je kot samostojna organizacija izločila leta 1962.. V vsebinskem pogledu so med opravili Agencije in bančnimi opravili kljub podobnosti velike razlike tako v prometu poslovanja, v ustanavljanju, odgovornosti, v pooblastilih, v načinu delovanja kot tudi v organiziranosti.

APP je bila od 1. januarja 1995 za opravljanje svojih nalog odgovorna Vladi Republike Slovenije, izvedbo revizijskih postopkov lastninskega preoblikovanja pravnih oseb pa dodatno nadzira tudi državni zbor. Prenos nadzora nad APP (prej SDK) iz državnega zbora na vlado je bila tudi daleč najpomembnejša sprememba dotedanje ureditve. Z njo je bila odpravljena več kot tridesetletna neodvisnost nekdanje Službe družbenega knjigovodstva, ki je v razmerah nove ustavne ureditve zaradi svoje informacijske in premoženjske premoči prerasla v de facto četrto vejo slovenske državne oblasti.

ZAPP je definiral v svojem 8. členu plačilni promet v državi, ki ga APP opravlja za pravne osebe kot »prejem, kontrolo pravilnosti in izvrševanje nalogov za plačila v plačilnem prometu v državi ter obveščanje udeležencev o izvršenem plačilu« v plačilnem prometu v državi. Plačilo je definiral kot »prenos, unovčenje, obračun, vplačilo in izplačilo med udeleženci« v plačilnem prometu v državi. Uporabnike plačilnega prometa pa je definiral kot »pravne osebe ter fizične osebe, v plačilih s pravnimi osebami« v plačilnem prometu v državi.

ZAPP je iz definicije plačilnega prometa v državi izključil plačila med fizičnimi osebami. Plačilni promet v državi se je torej po zakonski diktaciji nanašal na tisti del plačil, ki se je odvijal preko APP. Določen del plačilnega prometa v državi so opravljale tudi centralna banka, banke in pošte (nosilci plačilnega prometa), ki so bili v tem primeru v funkciji sistema APP (2. odstavek 6. člena ZAPP). ZAPP je namreč obvezoval vse nosilce plačilnega prometa, da morajo opravljati plačilni promet v državi »po enotni metodologiji dela« (4. odstavek 6. člena ZAPP). »Enotno metodologijo dela nosilcev plačilnega prometa« ter »obliko, vsebino in uporabo obrazcev za opravljanje plačilnega prometa preko Agencije« je predpisovala APP v soglasju z Banko Slovenije. APP je vodila Enotni plan računov družbenega knjigovodstva (EPR), v okviru katerega so se evidentirala vsa plačila v notranjem plačilnem prometu, pri katerem je bila vsaj ena izmed strank banka ali druga pravna oseba.

Za razliko od običajne ureditve v svetu, slovenska centralna banka ni vodila transakcijskih računov, APP pa je vodila tudi transakcijske račune bank in državnega proračuna. Od 3. marca 1997 so računi obvezne rezerve pri Banki Slovenije (žiro računi poslovnih bank so v tej fazi še ostali pri Agenciji). 8. aprila 1998 je bila vpeljana Bruto poravnava v realnem času za medbančne transakcije; naloge za plačila ene banke drugi banki predložijo poslovne banke Banki Slovenije v elektronski obliki. Pravne osebe v tem času še ne smejo odpirati transakcijskih računov pri bankah.

APP je morala v skladu z ZAPP obveščati imetnike računov o spremembah in stanju na njihovih računih pri Agenciji najmanj enkrat dnevno ali v skladu s pogodbo med Agencijo in imetnikom računa. APP za sredstva na svojih računih pravnim osebam ni plačevala obresti, vsa sredstva pa so obrestovale tiste banke, ki so jih vodile kot svoje depozite. Depozitarja svojih sredstev na računih pri APP je torej določil imetnik računa s posebno depozitno pogodbo, ki jo je med postopkom za odpiranje računa sklenil s poljubno banko. Pravila o določanju depozitarja niso veljala za banke in proračun Republike Slovenije, ki so morali svoja sredstva deponirati pri Banki Slovenije.

Pred reformo veljavna ureditev plačilnega prometa v državi, je torej onemogočala vzpostavitev konkurenčnega bančnega sistema: z monopolom nad zbiranjem transakcijskih depozitov pravnih oseb se po definiciji monopolizira tudi struktura celotnega bančnega sistema. Monopol nad denarnimi storitvami za pravne osebe zavira tudi sanacijo in privatizacijo bančnega sistema.

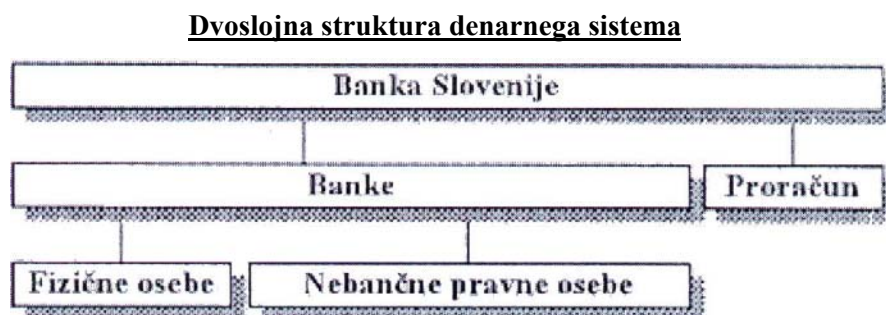
4.2. REFORMA PLAČILNEGA SISTEMA

4.2.1. Vzroki za reformo plačilnega sistema

Iz spodaj povedanega sledi, da v oceni učinkovitosti Banka Slovenije ni hotela izhajati iz stališča, da je plačilni sistem neučinkovit le zato, ker ga ne upravljajo banke, čeprav je naravno, da ga upravljajo banke, ker je plačilni promet eden od osnovnih bančnih poslov. Še manj se je zagovarjalo stališče, da je plačilni sistem dober ali slab, ker je tehnično učinkovit ali neučinkovit. Osnova vsakega plačevanja je namreč pravni odnos in ne tehnološka rešitev pri prenašanju denarja. Oceno je treba graditi z vidika posledic, ki jih ima dani sistem na posamezne udeležence v plačilnem prometu in na gospodarski in finančni sistem kot celoto.

4.2.1.1. Vzroki za reformo s strani centralne banke

Slika 5: Običajna predstava o strukturi denarnega sistema v svetu

Vir: Greganovič, 1994, str. 69.

Eden od vzrokov za samo reformo je bilo tudi dejstvo, da kljub pravnim in organizacijskim rešitvam Banka Slovenije ni kontrolirala lastne pasive, saj ni mogla neposredno niti organizirati niti načrtovati procesa izdajanja in krčenja centralnobančnega denarja. Centralna banka je lahko torej vodila monetarno politiko le konceptualno, pri izbiri operativnih organizacijskih rešitev in postopkov pa je bilo vsako vprašanje podvrženo usklajevanju z APP. Zato takrat veljavna ureditev Banki Slovenije ni omogočala potrebne fleksibilnosti na področjih: informacijski sistem za potrebe vodenja monetarne politike, razvoj medbančnega denarnega trga, celovita priprava instrumentov monetarne politike, razvoj sistemov za medbančno izpolnitev v realnem času itd. Pomembno je bilo tudi dejstvo, da Banka Slovenije pri izbiri ukrepov ni razpolagala s povratno informacijo o ustreznosti svojih odločitev s stališča njihove operativne izvedljivosti in ekonomičnosti.

Neodvisnost monetarnega poslovanja APP od centralne banke je bila mogoča, dokler so količino kredita in denarja v obtoku določali cilji državnega plana. Neenotnost denarne oblasti je povzročilo dejstvo, da je bil centralnoplanski sistem odpravljen, ne da bi bila hkrati odpravljena tudi neodvisnost monetarnega poslovanja APP od uradne centralne banke – Banke Slovenije. Tega neskladja ni razrešil niti novi Zakon o Agenciji Republike Slovenije za plačilni promet, nadziranje in informiranje;

predvsem zaradi narave nemonetarnih funkcij APP (revidiranje lastninjenja in pobiranje davkov pravnih oseb); vendar pa je novi zakon predvideval morebitno reševanje neskladij med APP in Banko Slovenije najprej v vladi in šele zatem v Državnem zboru. Tedanji sistem je bil nezadovoljiv, ker je bila v tehničnem smislu centralna banka degradirana na raven podružnice Agencije, v vsebinskem smislu pa ji je bila onemogočena popolnoma neodvisna denarna politika.

Že ZAPP je Banki Slovenije dodelil številne pristojnosti na področju predpisovanja postopkov plačilnega prometa v državi in nadzora nad opravljanjem plačilnega prometa prek APP. Vsi pomembnejši predpisi so se tedaj predpisovali v soglasju z Banko Slovenije, na nekaterih področjih pa je zakon centralni banki omogočil tudi povsem samostojno ukrepanje. Banka Slovenije ima izredno pomembno vlogo pri zagotavljanju likvidnosti plačilnega mehanizma. BS je pod določenimi pogoji namreč pripravljena vsem bankam, ki se po izvršenem medbančnem kliringu znajdejo v debetni poziciji, konec dneva odobriti likvidnostni kredit za financiranje tega primanjkljaja. Ob tem je leta 1992 BS začela določenim bankam v sanaciji odobravati tudi meddnevne kredite.

4.2.1.2. Vzroki za reformo s strani uporabnikov

V procesu reforme plačilnega prometa so subjekti, ki so lahko najbolj prizadeti ali bodo imeli največ koristi – podjetja (uporabniki). Podjetja, komitenti ali uporabniki storitev plačilnega prometa, kakor jih pač imenujemo, so bili ves čas priprave idejne in vsebinske rešitve ob robu dogajanja, saj je smer predlagane reforme Banke Slovenije pod velikim vplivom interesov njenih nosilcev. Interesi udeležencev so si namreč pogosto močno nasprotujoči. Uporabnike zanima predvsem, ali imajo možnost izbire načina plačevanja, če je plačevanje hitro in varno (ali so stroški tveganja zanemarljivi), ali je plačilna storitev poceni ter stroški financiranja podjetij v odvisnosti od hitrosti plačevanja – uporabnike zanima edini kriterij ustreznosti sistema, ki je vsota vseh prej navedenih stroškov plačilnega prometa. Naš prejšnji plačilni sistem po teh kriterijih ni bil zadovoljiv v treh primerih od štirih, čeprav se uporabniki tega morda niti niso zavedali. Zaradi predpisov uporabniki niso imeli možnosti izbire, temveč so morali plačevati preko Agencije. Plačevanje je bilo drago in ne tako varno kot so uporabniki predpostavljali. Sistem je namreč tvegan. V tehničnem smislu je bila Agencija sicer le preknjiževalec sredstev z enega računa na drugi račun; po drugi strani pa je s tem slabila sposobnost bank za likvidnostno upravljanje sredstev in je povečevala sistemsko tveganje za centralno banko pri uravnavanju likvidnosti bank. Brez posegov centralne banke bi namreč tveganje, ki je prisotno v plačilnem sistemu, hitro prišla do izraza. Edini kriterij, po katerem bi lahko s stališča uporabnikov prejšnji sistem ocenimo pozitivno, je njegova tehnična hitrost, ki pa za oceno sistema ni odločilni kriterij.

Za uporabnike je bilo plačevanje preko Agencije neustrezno tudi zato, ker ti svoje banke - depozitarja niso mogli pooblastiti za upravljanje s svojimi denarnimi sredstvi; kot na primer za avtomatski prenos sredstev iz žiro računa nad določenim stanjem na vezano depozitno vlogo, ali v namenski depozit za kritje plačila doma in v tujino. Iz zgoraj opisanega se vidi, da je Agencija opravljala le plačilni promet, to je prenos sredstev z enega računa na drugega in zato teh sredstev ne more obrestovati. Od tod tudi skrivnost hitrih prenosov, saj Agencija zasluži samo s provizijo za opravljanje prenosa denarja z računa na račun. Več ko prenese, več dobi. Poslovne banke pa lahko svoje komitente poljubno kreditirajo, ne da bi jim bili treba prenašati njihov denar z računa na račun. Pri Agenciji gre torej samo za prenašanje denarja, pri bankah pa za možnost celovitih bančnih storitev (Šibič, 1998, str. 12).

Prav glede ocene ustreznosti plačilnega sistema z vidika uporabnikov se zdi nujno, da bi bilo potrebno zagotoviti večji vpliv gospodarstva na procese reforme plačilnega sistema. Po mnenju mnogih podjetnikov je pomembno, da se dejansko približamo sistemu plačilnega prometa, ki poteka tudi v naši soseščini, torej v Evropski Uniji. Ob tem je potrebno upoštevati tudi smeri razvoja v Evropski Uniji.

Tudi, če Slovenija še ne bo tako kmalu pridružena članica, bo sestavni del plačilnega sistema Evropske Unije. Uvoz in izvoz bosta realizirana skozi tokove plačilnega prometa, pa kakršen koli že bo.

4.2.1.3. Vzroki za reformo s strani finančnih institucij

S stališča finančnih institucij je bil prejšnji sistem nezadovoljiv, ker je bila bankam odvzeta možnost likvidnostnega upravljanja s sredstvi, kar je v sodobnem bančništvu osnovnega pomena, saj je upravljanje s sredstvi v realnem času neizogibno za doseganje ustrezne donosnosti; saj se lahko plačilo deponenta opravi le na podlagi pokritja banke. Minili so časi, ko so lahko presežna sredstva banke ležala na računih bank preko noči ali celo po več dni. Banke morajo zato imeti možnost opravljanja plačilnega prometa, pri čemer je treba s spremljajočimi predpisi zagotoviti enako hitrost plačevanja, vendar ob bistveno nižjem strošku za uporabnike. Poleg tega je potrebno bankam prepustiti tudi pravico dogovornega določanja standardov, namesto vsiljevanja teh s strani monopolne institucije.

V novem plačilnem sistemu bodo banke potrebovale bistveno manj likvidnih sredstev, ker bo pri njih prišla do izraza delitev na notranji in zunanji promet. K notranjemu prometu štejemo promet med računi komitentov pri isti banki, zato naj ne bi vplival na njeno likvidnost. Danes delitve na notranji in zunanji promet še ni, zato je treba tudi za notranji promet zagotavljati likvidna sredstva, kar seveda zvišuje stroške poslovnih bank.

4.2.1.4. Vzroki za reformo s strani gospodarskega sistema

S stališča gospodarskega sistema kot celote, je bil prejšnji sistem problematičen z več vidikov. Omejevala se je konkurenčnost in sankcioniral se je monopolni položaj enega subjekta. Onemogočeno je bilo uvajanje sistema, ki bi bil primerljiv rešitvam v Evropski Uniji. Institucionalno se je ločevalo domače plačevanje, ki je bilo v domeni Agencije, od plačilnega prometa s tujino, ki so ga opravljale banke. Zamegljevala se je funkcija zakonitega plačilnega sredstva, s tem da se je predpisovala obvezna uporaba tveganega knjižnega denarja. Uvajalo se je sistemsko tveganje nestabilnosti, ker je nefinančna institucija dejansko določala denarno politiko centralne banke.

4.2.1.5. Drugi vzroki za reformo

Stari sistem je bil neučinkovit tudi v številnih drugih pogledih, ki vplivajo na stroške in konkurenčnost. Celotna veriga plačilnih opravil je bila pri nas centralizirana pri eni sami instituciji, čeprav bi lahko konkurenca na tem področju bistveno znižala stroške, predvsem pa bi omogočila uvajanje dogovorjenih in ne predpisanih standardov in postopkov. V reformiranem plačilnem sistemu bi funkcijo vstopa plačila v sistem in knjiženja na depozitnih računih opravljale banke kot del drugih finančnih storitev. Zaradi konkurence bi bile banke prisiljene nuditi te storitve po najnižjih možnih cenah. Nadalje je Agencija delovala kot vseobsegajoča monobanka, ki je opravljala poravnavo znotraj svojih podružnic in nato še med podružnicami; namesto da bi za svoje komitente plačila najprej opravile banke interno pri sebi, preostala plačila pa bi se pobotala preko računov bank pri klirinški hiši. Seveda pa v tem primeru Agencija oziroma klirinška hiša ne bi upravljala s 40.000 in več računi uporabnikov, računi poslovnih bank in računom centralne banke, temveč le še z računi poslovnih bank.

4.2.2. Projekt modernizacije (posodabljanja) plačilnega prometa – vodila ga je sama APP

Prvi projekt modernizacije (posodabljanja) plačilnega prometa je vodila in uresničevala sama Agencija Republike Slovenije za plačilni promet s ciljem izboljšati plačilni promet, ki je deloval na izrabljeni in zastareli računalniški in programski opremi, dokler v Sloveniji ne bi bila izpeljana reforma. Prav zaradi zastarele računalniške opreme in neprilagojenih računalniških programov je bilo v letu 1992 (odločitev o modernizaciji sprejeta prav tega leta) kar 50 večjih zastojev v plačilnem prometu, kar je pomenilo zamudo na večernem denarnem trgu, na katerem sodelujejo poslovne banke in Banka Slovenije.

Seveda pa se je hotela Agencija najbolje pozicionirati pri prehodu. Ker so v Agenciji vedeli, da bo njihova politična moč vse manjša, so si hoteli zagotoviti preprosto prednost – ob samem izvajanju reforme plačilnega prometa bo Agencija zdaleč najbolje usposobljena – tako s strokovnjaki kot tudi s tehniko.

Agencija je pri pripravi projekta modernizacije plačilnega prometa upoštevala tudi nove vsebinske rešitve, zlasti tiste, ki naj bi zadovoljile večino zahtev podjetij, poslovnih bank ali Banke Slovenije. Tako naj bi plačilni promet v bodoče temeljil na sprotne načinu prenosa denarnih sredstev med dolžniki in upniki, ki bi omogočil še večjo učinkovitost plačilnega sistema in hitrejši prenos denarnih sredstev. Vpeljana bi naj bila tudi možnost, da bi imele posamezne pravne osebe za svoje potrebe tudi več žiro računov. Vsaka pravna oseba bi lahko imela toliko žiro računov, v koliko različnih poslovnih bankah bi deponirala svoja sredstva. Poleg tega bi lahko pravne osebe predlagale plačilne naloge za prenos tudi za več dni vnaprej. Predvidena je bila tudi vpeljava novih obrazcev plačilnega prometa in drugačna številčna sestava računov. Z modernizacijo plačilnega prometa bi Agencija uvedla vključevanje sredstev z računov pravnih oseb v depozite bank večkrat dnevno, če bi bilo potrebno pa tudi sproti. Na podlagi tekočih računalniško dobljenih informacij o spremembah stanj denarnih sredstev na računih svojih komitentov bi banke lahko med dnevom načrtovale in uravnavale svojo likvidnost, Banka Slovenije pa nadzorovala gibanje denarnih sredstev na računih bank in temu ustrezno prilagajala denarno politiko.

Poleg tehnološke prenove je projekt zajel tudi vsebinsko posodobitev sistema plačilnega prometa, s katero se je vzpostavila informacijska podlaga za nadaljnje procese razvoja plačilnega prometa v Sloveniji. Projekt dosega naslednje glavne cilje:¹¹

- možnost prenosa plačilnih transakcij in sredstev v realnem času
- visoko zanesljivost sistema
- boljšo kontrolo in zmanjšano sistemsko tveganje
- boljše informiranje udeležencev v plačilnem prometu
- fleksibilnost pri dograjevanju in spreminjanju vsebinskih lastnosti sistema.

Cilj projekta modernizacije je bilo zagotoviti nemoteno izvajanje plačilnega prometa, vpeljati sodobne tehnološke rešitve, povečati učinkovitost, razširiti uporabnost in zmanjšati stroške plačilnega prometa, omogočiti prilagodljivost bodočim potrebam ter izboljšati informiranost udeležencev. Seveda pa sam projekt modernizacije plačilnega prometa ni rešil osnovnih problemov tedanjega plačilnega sistema v Sloveniji. Te probleme so lahko rešile le institucionalne spremembe.¹²

¹¹ Projekt modernizacije plačilnega prometa, 1996, str. 1-2.

¹² Projekt modernizacije plačilnega prometa, 1996, str. 7-10.

4.2.2.1. Predlagani scenarij modernizacije plačilnega prometa

V zvezi z reformo plačilnega prometa je Agencija leta 1994 predlagala oblikovanje enotne slovenske Plačilne hiše, ki bi imela koncesijo države za pobiranje davkov in nad katero bi bedela Banka Slovenije, ki naj bi tudi skrbela za koordinacijo med Plačilno hišo in poslovnimi bankami ustanoviteljicami. Scenarij je bil zasnovan na tem, da bi po končani modernizaciji in preoblikovanju družbene lastnine, Agenciji ostala kot temeljna naloga opravljanje domačega plačilnega prometa. Sam prenos te funkcije v medbančno okolje bi moral biti postopen, da bi bila ob tem ohranjena oziroma zagotovljena dosežena stopnja razvoja opravljanja domačega plačilnega prometa v interesu vseh njegovih udeležencev, to je bank in gospodarstva ter ostalih udeležencev plačilnega prometa.

Prvo stopnjo prenosa plačilnega prometa v medbančno okolje, je videla Agencija v ustanovitvi Plačilne hiše, ki bi kot gospodarska družba v lasti vseh poslovnih bank in Banke Slovenije ter bi bila ustanovljena ob upoštevanju dejavnikov, ki so omogočali opravljanje plačilnega prometa v Agenciji. Premoženje Agencije je po Zakonu o Agenciji last Republike Slovenije. Država bi morala tisti del Agencije, ki bi pripadal Plačilni hiši, olastniti. Modernizirani plačilni promet naj bi s svojimi novimi rešitvami omogočal, da bi lahko na novo ustanovljena Plačilna hiša bankam ponudila večino tistih informacij o opravljanju plačilnega prometa, ki jih želijo pridobiti s prenosom plačilnega prometa v medbančno okolje.

Druga stopnja pri uvajanju konkurenčnega domačega plačilnega prometa bi morala biti sprejem zakonodaje oziroma predpisov, ki bi bankam omogočili, da se bi lahko svobodno odločale, ali bodo plačilni promet med deponenti znotraj banke vodile same ali pa ga bodo kot storitev poverile Plačilni hiši, ki bi sicer opravljala prenos plačil med deponenti različnih bank oziroma med bankami.

4.2.2.2. Naloge plačilne hiše v moderniziranem plačilnem sistemu

V prehodnem obdobju bi naj opravljala naslednje naloge:

- vodi žiro račune in druge račune vseh pravnih oseb (tudi bank) in za njih opravlja storitve negotovinskega in gotovinskega plačilnega prometa
- negotovinski plačilni promet opravlja transakcijsko po bruto načelu v realnem času med vsemi udeleženci; nalog plačnika bo izveden v dobro računa prejemnika v času, ki je potreben za prenos transakcije (preko neposredno povezanega računalniškega omrežja) oziroma v nekaj sekundah za velika plačila, v dogovorjenih časovnih razdobjih pa za mala plačila
- gospodarske družbe imajo lahko več žiro računov in to toliko, kot izbranih bank depozitarjev; to omogoča neposredno povezanost bank depozitarjev z njihovimi komitenti – udeleženci v plačilnem prometu
- banke med dnevom (tekoče) spremljajo spremembe v stanjih denarnih sredstev na računih svojih komitentov (deponentov); informacijski sistem jim namreč omogoča ločeno spremljanje transakcij med svojimi komitenti-depozitarji in med komitenti-depozitarji različnih bank
- plačilni promet omogoča vse oblike nepapirnatega sporočanja podatkov v plačilnem prometu: izmenjavo podatkov z vsemi udeleženci v plačilnem prometu na magnetnih trakovih, disketah, predvsem pa z elektronsko izmenjavo podatkov
- za Banko Slovenije razdeljuje gotovino bankam, prevzema gotovino od bank, hrani gotovino
- opravlja sprotno pobiranje (kontroliranje) vplačevanja vseh javnih dajatev in razporejanje le-teh njihovim prejemnikom – po pooblastilu Davčne uprave republike Slovenije
- opravlja denarno poravnavo poslov z vrednostnimi papirji sklenjenimi na borzi; opravlja storitve na medbančnem denarnem trgu.

Po prehodnem obdobju, kar je tedaj pomenilo po letu 1997, pa naj bi Plačilna hiša opravljala zlasti naslednje naloge:¹³

- medbančni plačilni promet
- plačilni promet znotraj bank na podlagi pooblastil iz pogodbenih razmerij
- za Banko Slovenije bi razdeljevala gotovino bankam, prevzemala gotovino od bank, hranila gotovino
- vzpostavila in vodila enotno mrežo bančnih avtomatov, ki bi bili dostopni vsem bankam pod enotnimi pogoji
- denarne poravnave poslov z vrednostnimi papirji sklenjenimi na borzi
- zagotavljala potrebne podatke in informacije za državno statistiko, katerih vir je plačilni promet (razčlenjevanje plačil po namenih)
- druge naloge v skladu z razvojem plačilnega prometa v medbančnem okolju.

4.2.2.3. Prednosti in slabosti projekta, ki ga je vodila APP

Agencija je predlagala postopen, konkurenčen, svoboden prenos opravljanja storitev plačilnega prometa v medbančno okolje, ki pa ne bo zahtevalo novih večjih vlaganj v materialne naložbe in kadre. To pa bi nenazadnje pomenilo tudi uresničevanje cilja zniževanja obrestnih mer in bančnih stroškov.¹⁴ Modernizirani plačilni promet bi naj že v prvem letu delovanja omogočal postopno zmanjševanje števila zaposlenih. Zmanjševanje števila kontrolorjev pa je odvisno od rešitev v projektu davčne uprave.

Svobodna izbira bank, ali bodo interni plačilni promet opravljale same ali pa ga bodo poverile Plačilni hiši bi zahteval:

- uvedbo enotne (drugačne) številke žiro računov in drugih računov udeležencev plačilnega prometa, ki bo v vsakem primeru morala vsebovati številčno oznako banke-depozitarja
- vpeljavo novih instrumentov – obrazcev za opravljanje plačilnega prometa, ki jih predvideva Banka Slovenije v projektu reforme slovenskega plačilnega sistema
- vzpostavitev enotnih temeljev za zagotavljanje podatkov za državni informacijski sistem
- prilagoditev računalniških rešitev potrebam vodenja plačilnega prometa znotraj bank, tako v bankah kot v Plačilni hiši in zagotovitev računalniških rešitev za vodenje medbančnega plačilnega prometa in opravljanje drugih nalog v Plačilni hiši po pogodbah z bankami in po pooblastilu Banke Slovenije.

4.2.3. Projekt reforme plačilnih sistemov – vodila ga je Banka Slovenije in poslovne banke

Marca 1995 je Banka Slovenije skupaj s še sedmimi poslovnimi bankami predstavila Projekt reforme plačilnih sistemov in jih hkrati povabila, naj pri nastajanju tega projekta tudi aktivno sodelujejo. Podpisali so izjavo, s katero nameravajo poslovne banke prevzeti opravljanje plačilnega prometa v Sloveniji. Podpisnice izjave so zagotavljale, da bo raven storitev višja od tiste, ki jo nudi Agencija, da bodo vlagale v kadre in opremo, ki je potrebna za uresničitev prehoda, da se bodo dogovorile o pogojih in pravni ureditvi opravljanja plačilnega prometa in da bodo ustanovile klirinško hišo, ki bo prevzela tisti del funkcije Agencije, ki opravlja plačilni promet; Banka Slovenije pa se je zavezala, da

¹³ Izhodišča za zasnovo projekta ustanovitve in delovanja Plačilne hiše in prenosa plačilnega prometa v medbančno okolje, 1995, str. 4-5.

¹⁴ Izhodišča za zasnovo projekta ustanovitve in delovanja Plačilne hiše in prenosa plačilnega prometa v medbančno okolje, 1995, str. 2-3.

bo ob primernem času predlagala ustrezno zakonodajo. Poleg Banke Slovenije so bile podpisnice izjave še NLB d.d. Ljubljana, NKB Maribor, SKB Ljubljana, LB Gorenjska Banka Kranj, Abanka Ljubljana, Poštna banka Slovenije in Krekova banka Maribor.

Bank dolgoročno ne bo mogoče sanirati, preden le-te ne bodo prevzele tudi opravljanja plačilnih storitev za svoje komitente. Da pa bi bilo to mogoče, mora banka razpolagati z ustreznimi viri informacij o posojilojemalcih. Poleg dolžnikovega računovodskega sistema je glavni vir informacij o kredibilnosti vpogled v tokove njegovih plačil oziroma vodenje transakcijskega računa dolžnika in s tem opravljanje ustreznih plačilnih storitev.

4.2.3.1. Predpostavke za uspešno izvajanje reforme plačilnega sistema:

Monopola ne bo mogoče odpraviti, dokler se ustrezno ne uredi opravljanje nemonetarnih funkcij APP. Sam prehod mora potekati v okviru trenutno veljavne pravne zakonodaje, ki se bo postopno reformirala; upoštevati je treba, da v sistemu obstaja visoka stopnja finančne nediscipline. Izbira variante prehoda ne sme ogroziti delovanja plačilnega prometa, ki mora nemoteno funkcionirati pred, med in po prehodu; zato je zaželen prehod po fazah zaradi zmanjšanja tveganja nedelovanja. Prav tako izbira variante prehoda ne sme zmanjšati učinkovitosti denarne politike. V času prehoda in po njem je potrebno zagotavljati ustrezne statistične in davčne informacije. Banke se morajo za prevzem teh plačilnih storitev ustrezno usposobiti, država pa mora njihova vlaganja v ustrezne spremembe upravičiti z uradno potrditvijo svoje namere, da bo monopol zares tudi odpravila. Prehod naj prispeva h krepitvi sodelovanja poslovnih bank na področju storitev plačilnega prometa. Prehod naj omogoči postopno integracijo domačega plačilnega prometa s plačilnim prometom s tujino ter plačilnega prometa za pravne in fizične osebe. Banka Slovenije mora vsem pravnim osebam, ki so danes komitenti APP, jamčiti, da bodo banke po prevzemu sposobne zagotavljati ustrezno kvaliteto plačilnih storitev; v ta namen mora centralna banka razviti posebno licenco, s katero bo preverila in potrdila usposobljenost vsake banke za opravljanje plačilnih storitev. Prehod naj se opravi s čim nižjimi stroški za opremo in kadre; v času prehoda, ko bosta paralelno delovala dva sistema, naj se plačilni promet opravlja s čim nižjimi stroški.

Bančne storitve, zasnovane na transakcijskih računih (klasične plačilne storitve in različni sistemi za upravljanje z denarjem), so v svetu že nekaj časa najdonosnejši vir bančnih dohodkov.

4.2.3.2. Glavne značilnosti novega plačilnega sistema naj bi bile:¹⁵

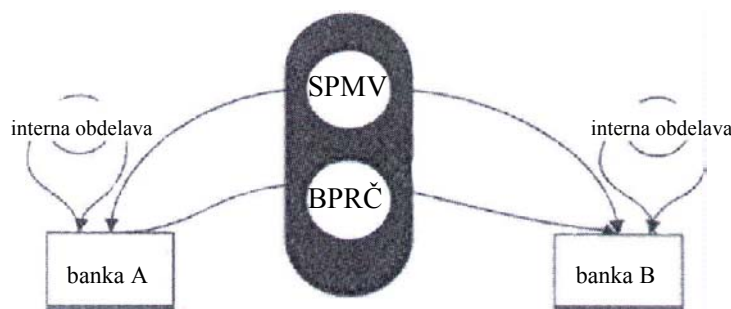
- razvoj in ponudba celotne palete elektronskih in papirnatih plačilnih instrumentov, ki jih bodo banke obračunavale med seboj
- naraščanje avtomatiziranih elektronskih plačil (trajni – datirani nalogi in direktne obremenitve – debeti, kot npr. so čeki, kartice...)
- jedro novega plačilnega sistema bo Plačilna družba oziroma Družba za opravljanje plačil Slovenije (DOPS); le-ta bo razvila, vodila in izvajala medbančni klirinški sistem, hkrati bo tudi lastnica in upravljavka klirinške hiše
- klirinška hiša bo v lasti in upravljanju Plačilne družbe (DOPS) oziroma na skupni osnovi poslovnih bank in Banke Slovenije:
 - namenjena bo za obdelavo vseh medbančnih plačil v Sloveniji, za obdelavo individualnih plačil nebančnih komitentov in za neto poravnave, ki izvirajo iz drugih ureditev plačilnega prometa. DOPS bo razvila, vodila in izvajala medbančni klirinški plačilni promet

¹⁵ Reforma plačilnih sistemov Slovenije, 1995, str. 7.

- v klirinški hiši bosta združena dva glavna sistema: (i) **sistem bruto poravnav v realnem času – BPRČ** in (ii) **sistem plačil majhnih vrednosti ter plačil v paketu – neto poravnava velikega števila plačil manjših vrednosti**; sistem BPRČ bo veljal za visoke vrednosti individualnih plačil in za nujna plačila ne glede na vrednost zneska. Ta plačila bodo glede na morebitna nezadostna sredstva na računu banke plačnika izvedena po načelu: plačilo, ki vstopi v sistem prej, bo prej tudi obdelano pri poravnavi. Poleg razvoja sistema takojšnjega izvrševanja plačil, bo potrebno razviti še tisti del plačilnega sistema, ki obravnava masovna plačila med bankami – na podlagi paketne obdelave in direktnih bremenitev
- končne poravnave medbančnih plačil bodo potekale preko poravnalnih računov (tako imenovani računi dobroimetij poslovnih bank) pri Banki Slovenije (le-ta bo odgovorna za vodenje teh računov)
- pravne in fizične osebe bodo imele račune z dobroimetji pri poslovnih bankah (le-te bodo same izbrale glede na zaupanje in kvaliteto bančnih storitev in preko njih izvrševale plačila)
- sistem opazovanja v »realnem času« bo omogočil bankam in Banki Slovenije, da bodo spremljale in upravljale svojo likvidnost ter tveganje v plačilnem prometu
- odgovornost za plačilni sistem bo imela Banka Slovenije
- udeleženci v plačilnem prometu bodo sestavljali Združenje za plačilni promet (le-to bo določilo standarde in strateške usmeritve za razvoj plačil v Sloveniji)
- reforma temelji na spoznanju, da je opravljanje plačilnega prometa komercialna storitev in ne od države določena
- prehod naj omogoči čim hitrejše večanje deleža plačil z dokončno poravnavo, s čimer se zmanjšuje tveganje in omogoča hitrejše obračanje sredstev.

Plačilni promet bo temeljil na obeh oblikah prenosa dobroimetja, na debetnih in kreditnih instrumentih plačevanja. Zajemal bo celotno paleto domačih plačilnih instrumentov, in sicer: plačilni nalog za kreditni prenos, datirani plačilni nalog za trajni prenos sredstev, direktni debet (ček, menica) in datirani direktni debet.¹⁶

Slika 6: Prikaz poteka reformiranega plačilnega prometa

Vir: Splošne informacije, NKBM, november 1998.

BPRČ – bruto poravnava v realnem času

SPMV – sistem plačil majhnih vrednosti, v katerem pomeni žiro kliring tisti del, ki se nanaša na nakazila (kreditni plačilni nalogi)

Ta prikaz velja, če plačnik in prejemnik nista komitenta iste banke. Če bi bila, bi se plačilo izvršilo znotraj te banke in ne preko BPRČ ali SPMV.

Plačilne transakcije se bodo torej v novem sistemu delile na transakcije velikih vrednosti, ki se bodo dokončno poravnale preko sistema BPRČ, ter na transakcije majhnih vrednosti, ki se bodo dokončno

¹⁶ Reforma plačilnih sistemov Slovenije, 1995, str. 16.

poravnale po izvršenem kliringu v klirinški hiši. Ločitev plačil velikih in plačil majhnih vrednosti omogoča minimizacijo sistemskega in poravnalnega tveganja. V sistemu za obdelavo plačil majhnih vrednosti banke s pošiljanjem/prejemanjem plačilnih nalogov sprejemajo dnevno kreditno izpostavljenost druga do druge. Stopnja te izpostavljenosti pa ni tako velika glede na stabilnost in majhnost plačil. Poleg tega znaša na primer delež neto poravnave v celotni bruto masi, ki jo obdelata sistem žiro klirinja, ki deluje pri Banki Slovenije kot del sistema SPMV, okrog 30%, kar seveda pomeni relativno malo potrebnih sredstev za končno poravnavo. To je tudi znana prednost neto poravnalnih sistemov.

Za delovanje novega plačilnega prometa je bilo potrebno sprejeti novi Zakon o plačilnem prometu. Le-ta je nadomestil obstoječi Zakon o Agenciji za plačilni promet, nadziranje in informiranje iz leta 1994.

Oba projekta reforme plačilnega prometa (projekt Agencije in projekt Banke Slovenije) imata določene slabosti, ki izhajajo iz interesov nosilcev reforme. Pri sprejemanju novega plačilnega sistema bi bilo potrebno:

- upoštevati sedanje prednosti plačilnega sistema
- odpraviti slabosti sedanjega
- ter upoštevati dosežke v razvitem svetu, a ob posebnostih našega družbenega prostora.

Do bistvenih sprememb v plačilnem prometu bo prišlo le tedaj, ko bo jasno organiziran davčni sistem. Potrebno je namreč ločiti funkcijo plačilnega prometa od funkcije pobiranja davkov v okviru Agencije.

4.2.3.3. Prednosti in problemi reforme, ki jo je vodila Banka Slovenije

Projekt reforme plačilnega prometa je pomenil nadgradnjo modernizacije plačilnega prometa. Reforma plačilnega prometa je prinesla nove vsebinske rešitve, ki so za vsakega udeleženca prinesle poleg novih obveznosti tudi koristi. Plačnik lahko prosto izbira med posredniki plačila in med različnimi plačilnimi instrumenti ter gotovino. Za plačnika je prosti izbor posrednika nujen, saj denarni dolg ni poplačan, dokler denarja ne prejme upnik. Ker je denarni dolg prinosnina, denar, razen gotovine Banke Slovenije, pa predstavlja različno tveganje opcijski denar, država ne sme določati obveznega posrednika denarja. Plačnik lahko izbira tudi med hitrejšimi in dražjimi plačilnimi sistemi ter počasnejšimi in cenejšimi. Končno je bila odpravljena tudi umetna, institucionalna pregrada med plačili pravnih oseb in vsemi drugimi segmenti plačilnega sistema; kot so gotovinska plačila, kreditne kartice, bančni avtomati in plačila v tujino. Ker naj bi tarifno politiko klirinške hiše narekoval trg, Banka Slovenije trdi, da lahko zaradi tega tudi pričakujemo znižanje stroškov obdelave. Slednje je poleg znižanja sistemskega tveganja z uvedbo bruto poravnave v realnem času tudi predpogoj za razvoj finančnih trgov v Sloveniji.

Z institucionalno umestitvijo klirinške hiše v medbančno sfero so banke pridobile takojšen vpogled v stanja svojih računov. Zaradi boljšega pregleda nad likvidnostjo je pričakovati tudi znižanje obrestnih mer. Cena, ki jo bodo »plačale« banke s preходом plačilnega prometa v medbančno sfero, je povečana konkurenca med bankami. Klirinška hiša se je otresla nadzora s strani države, pri čemer je popolnoma vseeno, ali je to Vlada ali Državni zbor. Znani lastniki, banke, bodo zagotovo upravljali klirinško hišo bolj racionalno, kot bi jo država. Končno je tudi Banka Slovenije pridobila pregled nad likvidnostnim stanjem bank. Ker se zaradi medbančnega kliriranja plačil v realnem času preko računov pri Banki Slovenije zmanjša tudi sistemsko tveganje, bo vplival reformirani plačilni promet tudi na vodenje same denarne politike.

Zaradi vsega navedenega se z modernizacijo plačilnega prometa ne smemo ustaviti. Bistveni elementi odločanja so poleg hitrosti samega plačilnega prometa še pravna preglednost, zanesljivost sistema in cena. Reforma plačilnega prometa in prehod plačilnega prometa v medbančno sfero sta bila pomembna koraka v tržno gospodarstvo in sta pomenila tudi spoznanje, da je opravljanje plačilnega prometa komercialna storitev bank in ne od države zagotovljena pravica. Nov sistem plačilnega prometa bo torej omogočal, da bodo stranke enakopravne, in sicer tako fizične kot pravne osebe. Banke so začele voditi račune teh komitentov in se bodo vedle bolj poslovno, kar bo prineslo spremembe v njihovi organiziranosti in miselnosti (Centrih, 1995, str. 47).

Problem glede zahtevane hitrosti reformiranega plačilnega prometa

S hitrim opravljanjem plačil so hitreje izpolnjene prevzete zapadle obveznosti, povečuje se likvidnost udeležencev plačilnega prometa, bank in gospodarstva v celoti. Predlog Banke Slovenije je imel za posledico daljši čas oziroma obdobje od izdaje naloga do dejanskega priliva na račun prejemnika sredstev. Argument Banke Slovenije pri tem vprašanju je bil, da podjetje ne potrebuje denarja vedno hitro, pač pa ga potrebuje točno v času, ko potrebuje sredstva za plačevanje. Vsekakor pa obstaja možnost za nujna plačila, ki se bodo preknjižila hitreje, seveda ob višjih stroških. Vsekakor je glede na trenutno skrajno finančno nedisciplino v Sloveniji in zaradi tega večje potrebe po hitrem plačilnem prometu ta trditev na trhlih nogah. Za podjetja je hitrost plačilnega prometa namreč zelo pomembna. Dejstvo, da je hitrost izvajanja plačil pri Agenciji le en dan (in v istem dnevu, sprotno, za hitra plačila), je vsekakor pomemben dejavnik, ki ga pri reformi ne smemo zanemarjati. Hitrost tako ni mogla biti argument za prenos plačilnega prometa v banke.

Za primerjavo lahko povemo, da je hitrost plačil v Nemčiji dva do tri dni, na Češkem in v Italiji pa kar teden in več (Drofelnik, 1991, str. 273); banke si namreč lahko z zadrževanjem sredstev urejajo lastno likvidnost.

Pomanjkljivost pogledov in mnenj na strani bank in Banke Slovenije pa je preprosto dejstvo, da so pozabili, da tudi podjetja lahko upravljajo s svojimi sredstvi. Za podjetje je dva dni daljša pot njihovega denarja, s katerim ta čas razpolaga banka, oportunitetni strošek mogočega dobička z naložbo. Na drugi strani pa je posledica počasnosti plačilnega sistema lahko tudi plačilo negativnih obresti zaradi zamujanja plačila računa dobavitelju, kar je bilo povzročeno zaradi pomanjkanja sredstev – spet zaradi počasnosti plačilnega sistema.

Problem glede postavitve cene

V starem plačilnem sistemu je bil cenik postavljen s provizijo glede na promet. Čeprav potegne izpeljava plačilnega prometa za en nalog določene stroške, se za uporabnika ti razlikujejo glede na znesek na nalogu. Predlog Banke Slovenije je to anomalijo odpravil in banke pri opravljanju plačilnega prometa ne zaračunavajo storitev s provizijo, temveč glede na število izvršenih nalogov. Pomemben dejavnik, ki lahko vpliva na stroške plačilnega prometa, je stopnja konkurence med bankami in drugimi ponudniki plačilnih storitev. Konkurenca je potrebna zlasti pri določenih funkcijah, ki jih zagotavlja plačilni promet. Tako v vsakem plačilnem sistemu opazimo vrsto opravil, ki bi jih lahko opravljali različni izvajalci in opravila, za katere je smiselna centraliziranost. Plačilni sistem mora namreč zagotavljati naslednje funkcije:¹⁷

- odobritev vstopa plačila v sistem ob predložitvi plačilnega instrumenta
- računovodska obremenitev računa plačnika
- posredovanje informacije v klirinški sistem
- kliring medbančnih plačil
- poravnava v bančnem sistemu

¹⁷ Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema, 1994, str. 17.

- statistika
- informacija o opravljeni poravnavi
- računovodskaodobritev na računu prejemnika
- prejem plačila.

Funkcije kliringa medbančnih plačil, poravnave, statistike in informiranja o opravljeni poravnavi je smiselno zaradi racionalizacije, boljšega nadzora in lažjega obvladovanja tveganj centralizirati. Ostale funkcije, ki jih zagotavlja plačilni sistem, pa lahko opravljajo posamezni izvajalci, med katerimi se razvije konkurenca, ki vodi v zniževanje stroškov. Pri teh funkcijah gre tudi za njihovo povezovanje z ostalimi storitvami, ki jih banke opravljajo za svoje komitente, v smeri oblikovanja popolnejših, cenejših in celovitejših storitev. Država mora torej omogočiti konkurenco med ponudniki plačilnih storitev, ker ta vodi v povečanje koristi za uporabnike in spodbuja učinkovito izrabo zmogljivosti. Zagotoviti mora preglednost cen in preprečiti dogovore med ponudniki teh storitev, ki bi omogočali pretirane zaslužke v zvezi s temi storitvami in ki bi omejevali inovativnost in učinkovitost tega področja.

Problem glede zavarovanja plačil

Zavarovanje samo po sebi sicer ni predmet plačilnega prometa. Vendar se z ukinitvijo agencije, pojavi vprašanje garancij za plačila. Sistem z akceptnimi nalogi in vrstnim redom v Agenciji je namreč garantiral izplačilo zneskov na izdanih akceptnih nalogih vsaj enkrat na mesec, saj so bili v prvem vrstnem redu pred izplačili plač. To je bila le ena od oblik zavarovanja in ni popolna garancija, saj morajo podjetja tudi drugače poskrbeti za svojo varnost – ugotavljanje bonitete; je pa ena od oblik varstva in oblikovalci novega plačilnega sistema bi to morali upoštevati v pripravi reforme.

Problem varstva podatkov

Velika pomanjkljivost predloga Agencije s stališča podjetij je njena državna funkcija. Ob vsej posodobitvi poslovanja in učinkovitejšem vodenju plačilnega prometa podjetjem nikakor ni tuja ideja, da lahko imajo državni organi v državni instituciji neposreden vpogled v njihovo poslovanje zaradi davčnih, fiskalnih in drugih interesov. Gospodarstvo je načelno zainteresirano za funkcioniranje davčnega sistema, saj bi se tako bremena enakomerno porazdelila na vse zavezanke, ne le na disciplinirane. Vendar je v interesu podjetij tudi določena stopnja varnosti podatkov.

5. PRIMER IZVAJANJA NOVEGA PLAČILNEGA SISTEMA V POSLOVNI BANKI

Banke so že od vsega začetka aktivno sodelovale v procesih prenove plačilnega prometa, s ciljem pridobiti popolno licenco Banke Slovenije za opravljanje plačilnega prometa v državi. Implementirati so morale vso potrebno opremo in biti aktivni udeleženec Bruto poravnave v realnem času – na osnovi SWIFT tehnologije (BPRČ), sistema plačil manjših vrednosti – na opremi Banke Slovenije in njenem privatnem omrežju BS-NET (SPMV) in ostalih plačilnih sistemov.

5.1. Koraki in urnik uvajanja reforme:¹⁸

- **leto 1992:** Banka Slovenije pripravi izhodišča za reformo plačilnega prometa v R Sloveniji
- **leto 1996:** Vlada R Slovenije podpre projekt reforme plačilnega prometa
- **leto 1997:** izpeljana prva faza reforme - prenos računov obvezne rezerve bank, hranilnic in hranilno-kreditnih služb v Banko Slovenije
- **april 1998:** uvedba sistema bruto poravnave v realnem času (BPRČ)
Preko sistema BPRČ banke in poravnalne hranilnice poravnajo med seboj plačila velikih vrednosti ali nujna plačila, kar omogoča prenos sredstev z računa banke pošiljateljice na račun banke prejemnice v nekaj minutah. Plačila so nepogojna, nepreklicna in dokončna, z datumom valutacije tekočega dne.
- **oktober 1998:** uvedba SPMV – žiro kliringa
 - a) V prvi fazi je Banka Slovenije uvedla SPMV za tista medbančna plačila majhnih vrednosti, ki ne posegajo v račune Agencije za plačilni promet (plačilni nalogi, ki si jih izmenjujejo same banke ali tisti komitenti, za katere banke že sedaj vodijo račune – fizične osebe, samostojni podjetniki). Na koncu delovnega dne se izračuna neto pozicije po načelu multilateralnega kliringa. Na podlagi izračunanih neto pozicij se poravnajo obveznosti in terjatve preko sistema BPRČ (takojšnja poravnava). Čeprav banke in hranilnice, udeleženke žiro kliringa, prejemajo medbančna plačila iz kliringa na eno uro, ta plačila štejejo za dokončna šele, ko so poravnana preko sistema BPRČ.
 - b) Naslednji korak je bil vključitev Agencije za plačilni promet v žiro kliring. V tej fazi se je torej v žiro kliring začela vključevati večina plačilnih nalogov, ki se zajemajo na bančnih okencih.
 - c) Po prehodu računov pravnih oseb v banke, bo nespremenjen žiro kliring rabil tudi plačilom med pravnimi osebami. Končni namen teh faz je bil postavitve celostnega sistema, ki bo združeval vse obstoječe klirinške sisteme in jih vključeval v vrh piramide plačilnih sistemov, to je v sistem BPRČ. Žiro kliring je sicer le eden od sistemov za plačila majhnih vrednosti v državi (drugi so še: bankomatski, POS, čekovni itd.).

Sistem žiro kliringa je elektronski plačilni sistem, ki obdeluje plačila, ki ne presegajo dogovorjene vrednosti. Ta plačila udeleženka sistema v imenu svojih komitentov ali v svojem imenu poravna upravičencu pri drugi udeleženci. Način, po katerem deluje žiro kliring, temelji na ciklih multilateralnega netiranja pozicij. Poravnava se izvede preko poravnalnih računov bank pri Banki Slovenije skozi BPRČ sistem. Preko sistema žiro kliringa gre običajno več kot 90% plačilnih transakcij, ki pa v vrednostnem smislu pomenijo manj kot 10% prometa (Šega, 1999, str 34-38).

- d) Pri postavitvi sistema žiro kliringa je bila posebna pozornost namenjena zniževanju stroškov, saj se lahko s smotno zasnovo sistema prav pri masovni obdelavi največ prihrani. Elementi, ki so vplivali na nizke stroške postavitve sistema žiro kliringa so:
 - uporaba obstoječega in že delujočega računalniškega omrežja BS-net
 - izvedba žiro kliringa na enem samem centralnem mestu (nižji stroški pri nabavi in vzdrževanju opreme, nižji spremljajoči stroški – ljudje)
 - uporaba istega sporočilnega protokola kot v BPRČ (zmanjšani stroški razvoja aplikacij na strani bank)
 - poenostavitev izmenjave podatkov med žiro klirinškim sistemom in bančnimi notranjimi obdelavami.

S tem se je končala faza postavitve osnovne infrastrukture za reformirani plačilni sistem. Sistema BPRČ in plačil majhnih vrednosti sta namreč temeljna kamna vsakega plačilnega sistema države –

¹⁸ Kažipot, NLB, julij 2002, str. 18.

bančni svet je tako pridobil celostno infrastrukturo, preko katere lahko smotrno in sodobno brez tretjega posrednika izmenjuje plačila med svojimi komitenti.

- **december 1998:** prenos opravljanja gotovinskega plačilnega prometa iz APP v banke
- **leto 1999:** testno obdobje bank in izbranih podjetij ter začetek odpiranja deviznih računov pravnih oseb v bankah

V tej fazi so se priprave v okviru reforme plačilnih sistemov preselile iz medbančnega okolja v okolje banka – pravna oseba (njen komitent). Zadnja faza reforme je pomenila prenos vodenja računov pravnih oseb in postopno prevzemanje plačilnega prometa.

- a) Namen pilotskega usposabljanja bank je bil pripraviti vsebinsko in tehnično okolje v bankah za prevzem vodenja računov pravnih oseb in opravljanje plačilnega prometa tudi za komitente, kar pomeni združitev te funkcije z ostalimi poslovnimi funkcijami, ki so jih banke že opravljale. V Banki Slovenije je bil izdelan koncept za pilotsko usposabljanje, banke pa so se dogovorile s tremi ali štirimi pravnimi osebami za sodelovanje in zanje odprle tako imenovani evidenčni transakcijski račun. Cilj pilotskega usposabljanja bank je bil določiti merila, na podlagi katerih je bilo mogoče oceniti, ali je banka pripravljena na opravljanje plačilnega prometa tudi za pravne osebe.
 - b) Probanka d.d. je uspešno uvedla vse medbančne plačilne sisteme in jih uspešno uporabljala za izvajanje plačilnega prometa za potrebe občanov, s.p. in potrebe banke same. Banka je s pomočjo treh testnih podjetij simulirala vodenje evidenčnega transakcijskega računa, ki je bil kasneje osnova za vodenje transakcijskih računov pravnih oseb. Finančni tok testnih podjetij je še naprej potekal preko APP; le informacijski tok je potekal preko banke. Testna podjetja so na banko usmerjala svoje plačilne naloge, ki jih je banka preko vmesnika Banke Slovenije posredovala APP. Ta jih je obdelala po običajnem postopku in bremenila žiro račune testnih podjetij, ki so povratno neposredno od APP prejemale informacije o prilivih in izpiske računa. Informacije v zvezi s tem je prejela tudi banka, tako da je dobila zrcalno sliko računa podjetja. Na ta način je lahko banka s praviimi podatki testirala svojo tehnologijo na področju vodenja računov in tudi na področju izvajanja plačilnega prometa, saj je prav tako kot APP za podjetje izdelala izpisek računa in mu poslala obvestilo o prilivih. Poslovni odnos med Probanko d.d. in komitentom – izbrano pravno osebo je urejala pogodba o vodenju evidenčnega transakcijskega računa, ki je pravna podlaga v času pilotskega usposabljanja bank za predlaganje plačilnega naloga pravne osebe banki.
- **11. 09. 2000:** začetek prenosa ŽR iz Agencije za plačilni promet v poslovne banke
 - a) Prva dovoljenja za opravljanje domačega plačilnega prometa preko bank, so banke pričakovale v drugi polovici leta 1999 – usposobljenost bank za opravljanje plačilnega prometa je Banka Slovenije ugotavljala na podlagi evidenčnega računa vodenja računov pravnih oseb v testnem obdobju.
 - b) Določeni so bili kriteriji za opravljanje plačilnega prometa za pravne osebe v državi, objavljeni v Uradnem listu RS št. 39/2000. Opredeljena navodila o zapiranju računov pravnih oseb pri Agenciji RS za plačilni promet, objavljena v Uradnem listu RS št. 65/2000.
 - **leto 2002:** Zakon o plačilnem prometu, objavljen v Uradnem listu RS št. 30, 5. aprila 2002
 - **30.06.2002:** zaključek prenosa žiro računov iz APP v poslovne banke

V Sloveniji delujeta dva sistema za komercialna in medbančna kreditna plačila, ki sta del reformiranega sistema. To sta sistem bruto poravnave v realnem času (za poravnavo velikih in nujnih plačil) in sistem za poravnavo nenujnih plačil majhnih vrednosti po neto načelu (žiro kliring). Navedena sistema predstavljata osnovno infrastrukturo za reformirani plačilni sistem (Šega, 1999, str. 34-38).

Najpomembnejši del plačilnih sistemov v državi je sistem BPRČ, saj se smejo medsebojne denarne obveznosti med poravnalnimi kreditnimi institucijami poravnati samo preko sistema BPRČ. V njem se poravnajo tiste obveznosti, ki izhajajo iz naslova kliringa v podsistemi plačil majhnih vrednosti. V drugem delu plačilnega sistema so načrtovani medbančni sistemi (mednje sodi tudi sistem žiro kliringa), ki so namenjeni zbiranju plačilnih nalogov, razvrščanju informacij o prilivih, izračunu neto pozicij med udeleženkami teh sistemov ter obveščanju udeleženk o prilivih in medsebojnih obveznostih. Postavitev obeh delov novega plačilnega sistema je in mora biti stvar sodelovanja med bankami in centralno banko. Na konkurenčni osnovi pa mora temeljiti odnos med komitenti in bankami, kar se kaže v ceni, vsebini, kakovosti in hitrosti storitev (Šega, 1999, str. 34-38).

5.2. Transakcijski računi pravnih oseb pri poslovni banki

Prenos računov na banke je predpogoj za opravljanje plačilnega prometa, integriranega z drugimi storitvami za pravne osebe.

Nekatere novosti in spremembe pri računih:¹⁹

- ime računa; prej se je imenoval žiro račun – ŽR; v novem sistemu se bo imenoval transakcijski račun – TRR
- po novem bo lahko imela pravna oseba več računov, vendar pri vsaki banki le po enega – vsi transakcijski računi so zbrani in dostopni na enem mestu in to preko registra transakcijskih računov v Banki Slovenije; transakcijski račun ima tolarsko in devizno funkcionalnost, kar pomeni, da ga banke vodijo v tolarjih in tudi tuji valuti; enotni transakcijski račun komitentom omogoča celovit pregled nad sredstvi, tako tolarskimi kot deviznimi, hkrati s tem pa tudi enostavnejše in preglednejše upravljanje s sredstvi
- predpisana je nova struktura TR računa po mednarodnih standardih ISO/cd 13616 Bank Telecommunication Messages in ISO 6523, ki ga bo imela pravna oseba pri poslovni banki. Ima 15 mest in se glasi: XYYYY-ZZZZZZZZKK; pri tem pomenita prvi dve cifri (XX) šifro banke, naslednje tri cifre (YYY) so organizacijska enota banke – podružnica banke, naslednjih osem cifer (ZZ...) je rezerviranih za številko računa stranke in zadnji dve cifri (KK) pa sta kontrolni številki, ki ju banka določi po posebnem ključu;²⁰ razpoznava posameznih pravnih oseb po številki računa bo možna v povezavi z registrom – vpogled v vse transakcijske račune pri vseh bankah
- uporabljal se bo enotni plačilni nalog, ki bo standardizirane oblike tako za fizične osebe, s.p. in tudi za pravne osebe
- novi bodo tudi instrumenti zavarovanja plačil – garancije, menice, akreditivi...; akceptnih nalogov, kot oblike zavarovanja plačil, v novem sistemu ne bo več, prav tako tudi ne bo več multilateralne kompenzacije, možna bo le še verižna.

5.3. Storitve plačilnega prometa, ki jih nudijo banke

Izvajanje **gotovinskega plačilnega prometa**, kot ga je opravljal APP – dvigi in pologi gotovine, depotni denar (pri depotni banki, ne več gotovina pri APP – od junija 1999 naprej); in **izvajanje negotovinskega plačilnega prometa**, integriranega z drugimi storitvami za pravne osebe:

- prevzemanje nalogov od pravnih oseb
- sprotno knjiženje in spremljanje likvidnostnih sredstev komitenta
- sprotno obveščanje o stanju in prometu na računu komitenta

¹⁹ Splošne informacije, NKBM, april 2001.

²⁰ Kažipot, NLB, julij 2000, št. 14, str. 9.

- poročanje za potrebe statistike o plačilnem prometu.

Banke so pravnim osebam ponudile tudi nekatere **dodatne storitve**, ki so oblikovane na osnovi skupnega dogovora z vsakim posameznim komitentom posebej:

- plačevanje na osnovi trajnih nalogov
- plačila nalogov z valutami vnaprej
- plačila na osnovi prejetih prioritet
- koriščenje odobrenega limita
- prenosi sredstev med računi:
 - a) vezava prostih sredstev glede na konkretne potrebe in zahteve posameznega komitenta; prenos sredstev iz transakcijskega računa na depozitni račun
 - b) prenos sredstev iz transakcijskega računa na devizni račun
- mednarodni plačilni promet
- vsakega komitenta obravnavajo individualno in poskušajo ugoditi njegovim konkretnim potrebam.

5.4. Opis procesa plačilnega prometa v banki

Plačilni promet mora zagotavljati naslednje funkcije: odobritev vstopa plačila v sistem banke ob predložitvi plačilnega instrumenta, evidenčno obremenitev računa plačnika, posredovanje informacije v plačilni sistem, poravnava medbančnih plačil, poravnava v bančnem sistemu (le v primeru BPRČ), informacijo o opravljeni poravnavi, odobritev na računu prejemnika – obvestilo prejemnika, knjiženje na račun prejemnika in šele nato nalogodajalca (računovodsko knjiženje) in prejem plačila.

Nalog za plačilo vstopi v sistem s predložitvijo plačilnega instrumenta kreditni instituciji, pri kateri so na razpolago sredstva, ki bodo predmet prenosa. Nalog za plačilo je na plačilnem instrumentu, ki je lahko v različnih oblikah (papirni, elektronski) in služi za prenos sredstev s plačnikovega na upnikov račun. Najbolj racionalno ga je predložiti instituciji, ki mora ta prenos izvršiti; to pa je plačnikova banka – depozitar. Od tu naprej se plačilni promet med nebančnimi ekonomskimi subjekti opravlja kot medbančni plačilni promet med bankami – udeleženkami plačilnih sistemov.

Banka med plačilnimi instrumenti, ki jih je prejela, najprej izloči tiste, pri katerih gre za prenos sredstev med plačnikom in prejemnikom, ki sta komitenta banke, kakor tudi tiste, ki gredo v dobro računa banke (komitent plača svojo obveznost do banke; npr. vrne kredit ali kupi vrednostni papir). Prenos teh sredstev izvrši banka takoj, tako da za ustrezne zneske obremeni račun dolžnika in odobri račun upnika. Ostale plačilne naloge, pri katerih je dolžnik oziroma upnik komitent druge banke, ali je udeleženec prenosa sredstev druga banka, prenese plačilne naloge v plačilni sistem; pred tem jih razvrsti po vrsti prenosa sredstev (naloge razdeli na tiste, ki gredo v: BPRČ – poravnava izvrši takoj, obvestilo o izvršitvi prejme takoj; SPMV - pa prejme obvestilo o izvršitvi šele ob samem kliringu) in pošlje v klirinško hišo v nadaljnjo obdelavo (v obliki SWIFT sporočil za BPRČ ali pa SPMV).

- V klirinški hiši se plačilni instrumenti izmenjajo, podatki s plačilnih nalogov pa obdelajo kot odobritve in bremenitve na simulacijskih računih posameznih bank. Kadar banka nastopa za plačnika (pošlje v sistem kliringa naloge), se plačilo šteje kot bremenitev računa banke, kadar pa banka nastopa za prejemnika, pa kot odobritev računa banke.
- Ob presekkih kliringa (če vlada v ekonomiji države normalno stanje se presek kliringa izvrši 1x dnevno) v klirinški hiši ugotovijo:
 - a) neto stanja na evidenčnih računih posameznih bank
 - b) koliko vsaka posamezna banka dolguje oziroma terja od vseh ostalih bank.

Te podatke nato klirinška hiša pošlje bankam in te morajo takoj poravnati medsebojne obveznosti. Če bi bila kakšna banka v tem trenutku nelikvidna (možnost tega dogodka je minimalna), se jo izključi iz poravnave in se z njo opravi bilateralni kliring. V klirinški hiši se torej na poziciji posameznih bank opravlja evidentiranje plačilnega prometa plačil majhnih vrednosti med samimi bankami. Istočasno s kliringom poravnava dobi posamezna banka obvestilo o prilivih na posamezne račune komitentov, ki jih prenese na njihove transakcijske račune in ugotovi nova stanja. Pri kliringu poravnava je zelo важен informacijski tok, kar pomeni, da ima podjetje točne in pravočasne podatke o sredstvih na transakcijskem računu, ki so na razpolago (novi prilivi, saj lahko odlive načrtuje le v povezavi s prilivi na TRR). Medbančni prenosi sredstev postanejo dokončni, ko se ta sredstva prenesejo in vpišejo na poravnalne račune pri Banki Slovenije. V procesu kliringa oziroma računovodskega evidentiranja plačilnega prometa na simulacijskih računih bank, se torej ugotovijo neto stanja oziroma koliko vsaka banka dolguje ali terja od vseh ostalih bank. S tem se vloga kliringa in simulacijskih računov v klirinški hiši konča. Medsebojne obveznosti in terjatve med bankami se dejansko poravnajo s prenosom sredstev s poravnalnih računov bank pri Banki Slovenije. V sistemu poravnava majhnih vrednosti (SPMV) se preko zasebne mreže Banke Slovenije (BS-net) odvija le informacijski tok – evidentiranje terjatev in obveznosti, kjer se ugotavlja neto pozicija posamezne banke. Informacije o neto poziciji posamezne banke – koliko posamezna banka dolguje oziroma terja od ostalih bank, posredujejo vse banke preko BS-neta. S pomočjo BPRČ sistema se preko poravnalnih računov pri Banki Slovenije poravnava terjatve in obveznosti posamezne banke do drugih bank; BPRČ namreč omogoča tako informacijski tok, kakor tudi finančni tok med uporabniki sistema.

Na osnovi podatkov iz klirinške hiše banke prejemnikov sredstev opravijo računovodsko knjiženje prilivov na račune svojih komitentov.

Pri knjiženju plačil ločimo:

odlivno stran:

- evidenčno knjiženje: - pri odlivih je račun komitenta takoj obremenjen
- računovodsko knjiženje: - konec dneva, ko je ves plačilni promet tekočega dneva končan, knjiži banka odlive v obliki kumulativnega zneska z računa banke

prilivno stran:

- evidenčno knjiženje: - v primeru BPRČ se prilivi na računu knjižijo takoj; - ostali pa šele, ko pridejo iz sistema medsebojnih poravnava (SPMV)
- računovodsko knjiženje: - konec dneva, ko je ves plačilni promet tekočega dneva končan.

Proces plačila bančnih komitentov - od dolžnika do upnika je dokončen, ko je obremenjen račun nalogodajalca in hkrati odobren račun prejemnika sredstev, saj so le-ta vpisana na računih njihovih bank – depozitarjev in na njihovih depozitnih računih. Pravna oseba lahko namreč razpolaga s temi sredstvi. Z vidika banke same pa je proces končan šele, ko so iz računovodskega vidika knjiženi vsi poslovni dogodki v zvezi s tem plačilom.²¹

5.5. Priprava bank na migracijo plačilnega prometa

V bankah so lahko začeli odpirati transakcijske račune in opravljati storitve domačega plačilnega prometa za pravne osebe šele potem, ko so pridobili dovoljenje od Ministrstva za finance in Banke Slovenije. Zato so morale banke za zagotovitev izvajanja uspešnega in konkurenčnega plačilnega prometa zagotoviti oziroma uresničiti številne naloge.

²¹ Prenova plačilnega prometa. Posvetovanje. Maribor: Probanka d.d., 1999. 25 str.

Tehnično – tehnološke podlage

Poskrbeti so morale za lastno vključitev v medbančne plačilne sisteme države, vključiti so se morale v SWIFT okolje – postati so morale članice SWIFT sistema; zagotoviti so morale tako strojno kot tudi programsko opremo za vključitev v sisteme bruto poravnave v realnem času, za vključitev v žiro – kliring, vključiti so se morale v zasebno mrežo Banke Slovenije (BS net) – preko te mreže se prenašajo informacije med banko in Banko Slovenije. Vse to so le osnove, ki omogočajo prevzem plačilnega prometa. Vsi implementirani sistemi skupaj dajejo zadostno zagotovilo za pravilno in učinkovito delovanje plačilnega sistema

Zahteve glede vodenja transakcijskega računa

Poskrbeti so morale tudi za pravilno in učinkovito vodenje transakcijskih računov (TRR) svojih komitentov. Razviti so morale interne standarde za samo vodenje izvajanja plačilnega prometa v banki. Pri tem so si banke zadala kriterije, da bo izvajanje plačilnega prometa hitro, učinkovito in cenovno sprejemljivo za uporabnika. Vodenje transakcijskega računa (TR) za komitente zahteva natančno in premišljeno organizacijsko in kadrovsko pripravo znotraj same banke.

Druge zahteve, ki jih prinaša reforma

Banke morajo tudi zagotavljati podatke za Davčni urad RS (DURS), posredovati mu morajo podatke o izplačilih čistih plač in o drugih osebnih prejemkih. Zbirati morajo podatke za statistiko o prometu na računu banke. Banke so dolžne izvrševati davčne in sodne izvršbe. Pri tem morajo upoštevati predpisano časovno zaporedje pri izvrševanju.

Banke so morale vzpostaviti pogoje za učinkovito povezavo med komitentom in banko, saj je le tako omogočeno pravilno in pravočasno opravljanje plačilnega prometa. S tem je zagotovljeno izpolnjevanje osnovnih zahtev reformiranega plačilnega prometa glede hitrosti izvajanja plačilnega prometa, točnosti, učinkovitosti, avtomatiziranja posameznih procesov v različnih fazah plačilnega prometa, cenovni sprejemljivosti (stroškov) za komitente. Uveljaviti so morale uporabo standarda EDIFACT v domačem plačilnem sistemu, kakor tudi standardov za posredovanje plačilnih nalogov med bankami in njihovimi komitenti v elektronski obliki in papirni obliki (Kobal, 1999, str. 7).

6. PRIMERJAVA STROŠKOV APP IN BANKA

V vsakem plačilnem sistemu, obstaja vrsta opravil, ki jih lahko opravljajo različni izvajalci. V sistemu APP je vsa opravila opravljala APP sama. Bila je torej monopolna institucija, postavljena s strani države, pri čemer so bile njene stranke obvezane plačevati preko nje po zakonu. Ker je celotna veriga opravil plačilnega prometa skoncentrirana v eni instituciji, ni konkurence, ki bi lahko znižala stroške in dvignila kvaliteto storitev, hkrati pa bi omogočila uvajanje dogovorjenih in ne predpisanih standardov in postopkov, ki sicer v razvitem svetu urejajo odnose med ponudnikom storitev plačilnega prometa in uporabnikom.

S stališča konkurenčnosti je primerneje, da nekaj opravil, potrebnih v plačilnem sistemu, prevzamejo banke. To velja še zlasti na naslednja opravila:

- odobritev vstopa plačila v plačilni sistem
- računovodsko obremenitev računa plačnika
- računovodsko odobritev na računu prejemnika
- prejem plačila.

Ta opravila, ki so potrebna pri izpeljavi plačila, lahko banke povezujejo tudi z ostalimi storitvami za svoje komitente (informiranje o plačilih, kreditiranje komitentov pri plačilih za lažje usklajevanje pritokov in odtokov na njihovih računih, ponujanje različnih možnosti za predlaganje plačilnih nalogov), ki skupaj pomenijo osnovo za konkurenco v ponudbi storitev plačilnega prometa med bankami. Novi sistem je omogočil transaktorjem prosto izbiro banke, ki bo zanje opravljala plačilne storitve, in s tem je bil monopol odpravljen (Centrih, 2000, str. 60-70). Konkurenca, ki jo je omogočil novi sistem, vodi v dvig kvalitete storitev, njihovo pestrost in zniževanje njihovih cen.

6.1. Značilnosti plačilnega prometa

Analiza domačega plačilnega prometa glede na število računov in število pravnih oseb ter analiza glede velikosti in števila transakcij po podatkih APP za konec leta 2000 in konec maja leta 2002 nam pokaže, da je konec leta 2000 APP vodila 81.425 računov za 59.432 pravnih oseb. Še konec maja 2002 je Agencija vodila 39.617 računov za 20.439 pravnih oseb.²²

APP je v letu 2000 obdelala 82 milijonov plačilnih nalogov, v letu 2002 (za obdobje januar-maj) pa 22 milijonov plačilnih nalogov; vrednost vseh obdelanih nalog v letu 2000 je znašala $42 \cdot 10^{12}$ SIT in leta 2002 $15 \cdot 10^{12}$ SIT (obdobje januar-maj).

Agencija Republike Slovenije za plačilni promet je po 40. letih 30.06.2002 prenehala opravljati plačilni promet za pravne osebe. Zakon o plačilnem prometu v statusnem delu predvideva namesto APP ustanovitev dveh novih državnih institucij, in sicer Agencije za javnopravne evidence in storitve (AJPES) in Uprave za javna plačila (UJP). Ajpes je bil ustanovljen predvsem za vodenje javnopravnih evidenc, za vodenje poslovnega registra, za vodenje registra zastavnih pravic na premočninah, za zbiranje podatkov iz letnih poročil poslovnih subjektov in za izvajanje statističnega spremljanja prejemkov in izdatkov poslovnih subjektov. UJP pa je organ v sestavi Ministrstva za finance in je bil ustanovljen z namenom vodenja registra neposrednih in posrednih proračunskih uporabnikov, vodenja računov uporabnikov proračuna, ki so vključeni v sistem enotnega zakladniškega računa, sprejemanja njihovih plačilnih navodil in izdajanja plačilnih nalogov na njihovi podlagi ter obveščanja o izvršitvi plačil, zagotavljanja podatkov o javno-finančnih vplačilih in izplačilih (Klapš, 2002, str.13).

Od začetka prenosa plačilnega prometa v banke, to je od 11.09.2000 do 30.06.2002, je preneslo račune iz Agencije v banke 42.464 pravnih oseb. 7.884 pravnim osebam, ki računov niso prenesle v banke, pa je Agencija račune zaprla po uradni dolžnosti na podlagi Zakona o plačilnem prometu. Na tej podlagi je račune zaprla tudi 2.524 pravnim osebam, ki so imele pri Agenciji evidentirane dospele neporavnane obveznosti.²³ Po določilih zakona o reformi plačilnega prometa je APP vrnila sodno izvršljive odločbe na žiro račune, za katere so vzpostavljene evidence dospelih neporavnanih obveznostih, sodiščem in davčnim upravam. Zato se upniki povsem upravičeno sprašujejo, kako bodo lahko prišli do svojih terjatev v novih razmerah. Bankam namreč ni treba odpirati transakcijskih računov »sumljivim« pravnim osebam, saj gre v bančnem plačilnem prometu za povsem poslovni in komercialni odnos med strankami in bankami. Če bodo v bankah ocenili, da je tveganje za odprtje računa pravnim osebam, ki so imele blokirane žiro račune, preveliko, jim ga ne bodo odprle (Klapš, 2002a, str. 4).

²² Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 2002.

²³ Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 2002.

6.2. Stroški plačilnega sistema za uporabnike in izvajalce

Cena storitev plačilnega prometa

Plačajo jo uporabniki storitev plačilnega prometa, ki jih uporabljajo za prenos sredstev, določajo pa jo institucije, ki te storitve nudijo. Cena je postavljena največkrat tako, da omogoča izvajalcem pokrivanje stroškov v zvezi s plačilnim prometom in določen donos iz tega naslova. Pomemben dejavnik, ki vpliva na ceno storitev plačilnega prometa, je konkurenca med bankami in drugimi ponudniki plačilnih storitev v državni ali javni lasti. Zato je potrebno postaviti ustrezno pravno podlago, ki zagotavlja transparentnost cen in preprečuje njihovo oblikovanje v kartelnih dogovorih. Taka zakonodaja bi torej omogočila, da bi se cene teh storitev določale v medsebojni konkurenci, ki pa bi doprinesla tudi k izboljšanju storitev za uporabnike.

Stroški, povezani s finančnimi težavami (uresničitev finančnih tveganj)

Finančna tveganja (kreditno, likvidnostno) predstavljajo verjetnost, da pričakovani denarni tok ne bo realiziran v pričakovanem obsegu in/ali v pričakovanem trenutku. Uresničitev teh tveganj povzroča motnje v denarnem toku, kar lahko povzroči velike stroške in finančne stiske (najemanje kreditov pod slabšimi pogoji, neizpolnjevanje lastnih obveznosti, celo stečaj) tako uporabnikom storitev plačilnega prometa kot njihovim izvajalcem (Bergant, 1996, str. 49-53). Sistemsko tveganje pa predstavlja tveganje za celotno gospodarstvo in lahko povzroči zmanjšanje gospodarske aktivnosti, saj se plačila ne odvijajo tako, da bi se zagotavljalo nemoteno poslovanje in izpolnjevanje obveznosti. Zato je zniževanju teh tveganj posvečena velika pozornost pri konstruiranju posameznih plačilnih sistemov.

Oportunitetni stroški zastajanja sredstev v plačilnem sistemu

Plačilo se smatra za opravljeno šele, ko upravičenec prejme denar na svoj transakcijski račun. To pomeni, da lahko od izdaje naloga za plačilo (in bremenitve nalogodajalca na njegovem računu) do prejetja na računu upravičenca preteče različno dolgo časa. Z uvajanjem sodobnih tehnologij, ki omogočajo hitrejšo obdelavo in prenos plačilnih sporočil ter s sprejetjem ustreznih predpisov in pravil, se zastajanje sredstev v plačilnih sistemih zmanjšuje na minimum. Tudi ugibanja o tem, ali bo bankam res uspelo zagotoviti bruto poravnavo v realnem času, so nekako upravičena, saj je BPRČ zagotovljen samo za zneske nad 2 milijona tolarjev. Pri tem pa je treba opozoriti še na problem »odpiralnega« časa medbančnega plačilnega prometa in na knjiženje ter na valute transakcij. Banke v tujini, ki imajo več izkušenj s plačilnim prometom, namreč nerade na glas povedo, da je eden od motivov za ukvarjanje s plačilnim prometom tudi možnost zadrževanja denarja, s katerim lahko tako rekoč brezplačno uravnavajo likvidnost za čez noč in jim ni treba najemati medbančnih kreditov. Slovenske banke so zaradi visokih zagonskih stroškov in skoraj brezplačnega odpiranja transakcijskih računov pravnih oseb do 30. junija že pričele tarnati, da so nadomestila za opravljanje plačilnega prometa prenizka. Zato bi lahko bilo držanje denarja pri nas najbolj izrazito v obdobju od petka popoldne do ponedeljka, saj bi lahko v tem primeru nakazani denar obležal na poti med banko in transakcijskim računom imetnika dva dni (Klapš, 2002b, str. 4).

Transakcijski stroški, povezani z izvedbo plačila po nalogu uporabnika

Ti stroški vključujejo stroške aktivnosti pri sami izvedbi plačevanja in stroške omogočanja teh aktivnosti. To so na primer informacije, obdelava plačilnih nalogov, prenos dokumentov, prenos denarnih sredstev med poravnalnimi (in transakcijskimi) računi, nadziranje, odpravljanje tveganj in napak, stroški tehnične opreme. Institucionalne in organizacijske spremembe ter tehnološke inovacije omogočajo zniževanje teh stroškov (Balino et al., 1996, str. 2).

Stroški napačno usmerjenih nalogov in napak v nalogih

Zgodi se lahko, da znesek naloga in/ali njegov prejemnik nista prava. Predvsem je možnost za napake pri papirnih plačilnih nalogih, ki zahtevajo pretvorbo v elektronsko obliko. Te napake povzročajo stroške tako uporabnikom kot izvajalcem s tem, ker je potrebno plačila vračati, jih morebiti celo izterjati od neupravičenega prejemnika, lahko povzročijo likvidnostne težave pri prejemniku, ki bi jih moral dobiti pa jih ni. Rešitve tega problema so v obdelavi nalogov brez posegov operaterjev, v standardizaciji nalogov, ki omogočajo avtomatsko obdelavo. S tem se namreč zmanjšuje možnost napak s tem pa tudi stroški, ki jih napravi posrednik.

Stroški, povezani z zagotavljanjem likvidnosti, potrebne za izvajanje plačil

Ti stroški so lahko sestavljeni iz (Logar, 1998, str.74):

- neposrednih stroškov zagotavljanja sredstev oziroma najemanja posojil;
- oportunitetnih stroškov vzdrževanja previsokega salda sredstev pri centralni banki (poslovne banke) oziroma pri poslovnih bankah (podjetja, posamezniki in tiste banke ter druge finančne institucije, ki nimajo računov pri centralni banki);
- oportunitetnih stroškov, povezanih z danimi poroštvi za najetje posojil pri centralni banki oziroma pri poslovnih bankah.

V primeru pomanjkanja likvidnosti mora plačnik najeti posojilo, da lahko plača prejemnika. Za to posojilo pa mora plačati obresti, ki predstavljajo neposredni strošek zagotavljanja sredstev.

Oportunitetni stroški zaradi zamud v poravnavi

Predstavljajo bodoče stroške, ki jih bo banka imela zaradi izgube poslovnega ugleda med svojimi strankami v konkurenci z drugimi izvajalci plačilnih storitev. Na višino teh stroškov vpliva stopnja konkurence pri opravljanju plačilnih storitev. Višja kot je konkurenca med ponudniki, večji bodo oportunitetni stroški zaradi zamud v poravnavi za posameznega ponudnika. Nižja stopnja konkurence med ponudniki ali celo morebitni dogovori med ponudniki, ki omejujejo konkurenco, prevalijo te stroške na stranke (Logar, 1998, str. 75).

Poleg navedenih stroškov so možni še drugi stroški. Med njimi so na primer stroški nedelovanja plačilnega sistema zaradi nedelovanja strojne, programske ali komunikacijske opreme, na kateri sloni plačilni sistem. Razlogi za to so lahko različni (od motenj v delovanju zaradi slabe kvalitete opreme do naravnih nesreč in vojn, ki prizadenejo infrastrukturo plačilnega sistema). Prav tako so lahko stroški uporabnikom in izvajalcem povzročeni z goljufijami in prevarami, ki imajo za posledico odtujitev njihove lastnine in izgubo v zvezi s tem. Za preprečitev tovrstnih stroškov so potrebne rezervne zmogljivosti in plani delovanja, načrtovanje in njihov razvoj, glede goljufij in zlorab pa uporaba tehnik prepoznavanja izvora sporočil in njihovo zavarovanje pred spreminjanjem ter njihovo šifriranje za zavarovanje zaupnih podatkov.

Grobi opredelitvi stroškov plačilnega sistema za uporabnike in izvajalce sedaj sledi podrobnejši opis in primerjava stroškov za uporabnika. Najprej je razložena sama sestava in višina stroškov za uporabnika pri izvajalcih plačilnega sistema. V prvem delu so razloženi stroški, ki jih je zaračunavala nekdanja Agencija, v drugem stroški, ki jih zaračunavajo banke za izvajanje plačilnega prometa med pravnimi osebami. V tretjem delu pa je podana primerjava stroškov plačilnega prometa konkretnega podjetja. V poslovnem primeru je prikazano, koliko bi znašali stroški, če bi podjetje še naprej izvajalo svoj plačilni promet preko Agencije in koliko znašajo ti isti stroški sedaj, ko podjetje izvaja svoj plačilni promet preko izbrane banke.

6.2.1. Stroški, ki jih zaračunavajo izvajalci

Z novima sistemoma so se znižali stroški plačilnega prometa, še posebej pri plačilih majhnih vrednosti (kreditni nalogi, čeki, bančni avtomati) (Šega, 1999, str. 34-38).

Cene storitev plačilnega prometa, ki jih je zaračunavala Agencija so bile previsoke (vključevale so tudi stroške drugih dejavnosti APP – redistribucija). Podjetja so bila prisiljena plačevati tudi nepotrebne storitve, kar je seveda dvigovalo transakcijske stroške v gospodarstvu. APP je zaračunavala uporabnikom storitve po svoji tarifi. Cena za negotovinska plačila z Žiro in drugih računov imetnikov računov je sestavljena iz fiksne (osnova za obračun je plačilni nalog) in variabilne komponente (kot odstotek od vrednosti transakcije – osnova za obračun je vrednost transakcije).

Tabela 1: Tarifa storitev za negotovinska plačila, ki jih je opravljala APP za pravne osebe

VRSTE PLAČILNIH NALOGOV		CENA
Plačilni nalog v papirni obliki		
vrednost plačila:		
	do 1.300,00 SIT	0,016% vrednosti + 42,00 SIT
od 1.301,00	do 13.000,00 SIT	0,016% vrednosti + 85,00 SIT
nad 13.000,00 SIT		0,016% vrednosti + 111,00 SIT*
Plačilni nalog na magnetnem mediju		0,008% vrednosti + 42,00 SIT*
Plačilni nalog poslan po elektronski pošti		0,008% vrednosti + 42,00 SIT*
Nujni plačilni nalogi		
vrednost plačila:		
	do 42.000,00 SIT	950,00 SIT
od 42.000,00	do 168.000,00 SIT	678,00 SIT
nad 168.000,00 SIT		475,00 SIT

*Cena za posamezno plačilo po obeh osnovah skupaj znaša največ 13.568,00 SIT.

Vir: Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 2002.

Pošiljanje plačilnih nalogov po elektronski pošti je eden od načinov poslovanja Agencije RS za plačilni promet z uporabniki njenih storitev. Poleg velikega prihranka časa za uporabnika, ker ni več potrebno prinašati dokumentov neposredno v Agencijo, je bila dodatna vzpodbuda za elektronsko poslovanje tudi nižja cena te storitve. Ta je bila enaka kot pri predlaganju plačilnih nalogov na magnetnih medijih, kar pomeni skoraj polovico nižjo ceno od cene za predlaganje plačilnih nalogov na papirju. V primerjavi s predlaganjem plačilnih nalogov na papirju je pri predlaganju po elektronski pošti ali na magnetnem mediju še več drugih prednosti: prihranek pri stroških obrazcev plačilnega prometa, prihranek časa pri podpisovanju in žigosanju plačilnih nalogov, zagotovljen je pravilen prenos vseh podatkov s plačilnih nalogov, kot jih vpiše predlagatelj, in izključene so možnosti napak pri vnosu podatkov s plačilnih nalogov v Agenciji.²⁴

V novih sistemih so cene transakcij za uporabnike precej nižje. Cena velja po transakciji in ni odvisna od njene vrednosti. Poslovanje je zato za uporabnike preko novih plačilnih sistemov cenejše kot pa preko APP. Za uporabnike plačilnih sistemov pa je k ceni storitev plačilnega prometa, poleg tarife

²⁴ Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, 2002.

Banke Slovenije, potrebno prišteti še stroške storitev bank, ki jih imajo banke pri omogočanju plačil komitentom in ki bi se naj določali na konkurenčni osnovi. Nižjo tarifo pa Banki Slovenije, kot upraviteljici obeh sistemov, omogočajo nizki stroški teh dveh sistemov. Sistema sta namreč popolnoma avtomatizirana, nalogi se prenašajo v elektronski obliki, obdelava ne vključuje uslužbencev, ki bi skrbeli za sprejem plačilnih nalogov in vnos podatkov o njih v sistem, poleg tega pa cena vključuje le plačilo za to storitev in ni redistribucijska.

Tabela 2: Tarifa stroškov za storitve procesiranja plačilnih transakcij

	nalogi posredovani na papirju (v SIT)	nalogi posredovani na magnetnem mediju (v SIT)	nalogi posredovani elektronsko (v SIT)
- interni nalogi	150,00	-	20,00
- nalogi posredovani v sistem žiro kliringa	200,00	-	40,00
- nalogi posredovani v sistem BPRČ	750,00	-	550,00

Vir: Splošne informacije, 2003.

Legenda:

- žiro kliring: paketna poravnava v sistemu žiro kliringa za mala plačila do 2 milijona tolarjev
- sistem BPRČ: poravnava individualno in takoj v sistemu BPRČ za plačila nad 2 milijona tolarjev in nujna plačila nižjih vrednosti.

V same stroške vodenja transakcijskega računa in opravljanja domačega plačilnega prometa je potrebno poleg stroškov opisanih zgoraj prišteti še: enkratni strošek za otvoritev transakcijskega računa, kar znaša 1.000,00SIT, stroške vodenja transakcijskega računa, ki znašajo 1.000,00SIT mesečno. Če podjetje opravlja plačilni promet v elektronski obliki, pa je treba prišteti še: enkratni strošek nabave Securid kartice, kar znaša 15.000,00SIT (veljavnost kartice je 3 leta) in mesečno uporabnino Prospleta, kar znaša 1.000,00SIT mesečno.

Cena storitev plačilnega prometa je oblikovana v pogodbenih razmerjih med banko in stranko in je predmet konkurence. Pri opravljanju nevtralne storitve, kakršna je plačilni promet, so za oblikovanje cen v bankah pomembni trije elementi:

- prvi je bančni interni plačilni promet oziroma preknjižba z računa na račun v banki, ki je najcenejši
- drugi del je sistem bruto poravnave v realnem času, namenjen poravnavi velikih medbančnih plačil nad dvema milijonoma tolarjev, ko podjetje pri eni banki plačuje podjetju pri drugi; ta bančna transakcija bi naj stala 300 tolarjev, prišteti pa moramo še 80 tolarjev stroškov za komunikacijo in stroške banke za obdelavo plačilnega naloga
- v žiro kliringu, sistemu za poravnavo plačil malih vrednosti, bi naj medbančna transakcija stala 10 tolarjev, banke pa k temu dodajo še svoje stroške za obdelavo plačilnih nalogov.

Pomembnih razlik v bančnih cenikih storitev plačilnega prometa ni pričakovati, saj banke tudi pri cenah na drugih področjih pazijo, da pretirano ne odstopajo od konkurence. Na ceno bo zanesljivo

vplival še tako imenovani »individualni pristop« do strank, odvisno od tega, kako pomembno je podjetje za banko.

6.3. Primerjava stroškov plačilnega prometa med APP in banko za konkretno podjetje

V tretjem delu je podana primerjava stroškov plačilnega prometa konkretnega podjetja. V poslovnem primeru je prikazano, koliko bi znašali stroški, če bi podjetje še naprej izvajalo svoj plačilni promet preko Agencije in koliko znašajo ti isti stroški sedaj, ko podjetje izvaja svoj plačilni promet preko izbrane banke. Obdobje primerjave stroškov je prikazano za obdobje od marca do konca junija 2002, ko je Agencija Republike Slovenije za plačilni promet po 40. letih, 30.06.2002, prenehala opravljati plačilni promet za pravne osebe.

V poslovnem primeru gre za majhno podjetje, ki se ukvarja z inženiringom in opremo velikih sistemov kuhinj. Bilo je ustanovljeno leta 1993 in ima letni promet okoli 1 milijon evrov. Ima zaposlene svoje arhitekta, ki pripravljajo načrte kuhinj, serviserje in prodajalce. Prav zato je reprezentativni predstavnik majhnih, a relativno propulzivnih podjetij. Prav zaradi tega lahko končne ugotovitve z relativno veliko verjetnostjo posplošimo tudi na vsa druga majhna podjetja.

Tabela 3: Primerjava stroškov plačilnega prometa

Leto 2002			Stroški opravljanja plačilnega prometa	
Mesec	Število nalogov	Povprečna vrednost naloga (v SIT)	preko APP (v SIT)	preko banke (v SIT)
Marec	102	148.489,31	125.451,28	9.552,00
April	83	155.351,67	106.639,51	8.310,00
Maj	70	80.523,67	48.033,26	7.931,00
Junij	42	69.610,76	25.153,22	6.949,00
SKUPAJ	297	123.233,69	305.277,27	32.742,00

Vir: Interna gradiva podjetja Saksida d.o.o.

V tabeli so podani stroški plačilnega prometa za konkretno podjetje. V poslovnem primeru je prikazano, da bi znašali stroški za to podjetje v opazovanem obdobju 305.277,27SIT, če bi le-to še zmeraj opravljalo plačilni promet preko APP. Sedaj pa, ko podjetje opravlja svoj plačilni promet preko izbrane banke, znašajo stroški plačilnega prometa le 32.742,00SIT. V novih sistemih so cene transakcij za uporabnike torej precej nižje predvsem zaradi tega, ker cena velja po transakciji in ni odvisna od njene vrednosti. Poslovanje je zato za konkretnega uporabnika preko novih plačilnih sistemov cenejše kot pa preko APP.

Pomembnih razlik v bančnih cenikih storitev plačilnega prometa ni pričakovati, saj banke tudi pri cenah na drugih področjih pazijo, da pretirano ne odstopajo od konkurence. Na ceno bo zanesljivo vplival še tako imenovani »individualni pristop« do strank, odvisno od tega, kako pomembno je podjetje za banko. Prav zaradi tega lahko posplošimo, da je poslovanje tako za konkretno podjetje, kot tudi za vsa ostala podjetja preko novih plačilnih sistemov cenejše, kot pa je bilo opravljanje plačilnega prometa preko APP.

7. SKLEP

Plačilni promet v Sloveniji je bil do nedavna specifično urejen; saj je v veliki meri odvisen od družbene ureditve, tehnološkega razvoja in gospodarske aktivnosti posamezne države. Ureditev plačilnega sistema, ki je veljala v Sloveniji do konca reforme, je bila potrebna predvsem zaradi družbene lastnine premoženja, in ker družbeno lastnino država sedaj odpravlja, se bodo novim lastnikom morale prilagoditi tudi pravice, obveznosti in odgovornosti plačilnega sistema. Bistveni elementi novega plačilnega sistema bi naj bili tudi pravna preglednost, zanesljivost in cena storitev.

Slovenski plačilni sistem, ki je veljal do konca reforme, je bil institucionalno popolnoma neprimerljiv s sistemi razvitih držav; v večini zahodnih držav spada plačilni promet med posredniške (nevtralne) bančne posle. Banke v Sloveniji pa so bile omejene le na opravljanje plačilnih storitev med fizičnimi osebami. Plačilni promet s pravnimi osebami pa je po zakonu potekal preko Agencije Republike Slovenije za plačilni promet – bil je centraliziran na nivoju države. Lahko bi torej zaključili, da je bila vloga bank v starem plačilnem sistemu omejena, saj jim je bil praktično onemogočen ažuren vpogled v njihova likvidnostna stanja in s tem zavrta možnost učinkovitega odločanja o likvidnostnih naložbah.

Podlaga za razvoj konkurence je samostojnost poslovnih subjektov, kar pomeni, da jim je prepuščeno samostojno odločanje o višini tveganja, ki so ga pripravljene prevzeti nase. V starem plačilnem sistemu, ki je deloval v Sloveniji, pa take samostojnosti ekonomskih subjektov še nismo dosegli, saj pravna oseba ni imela možnosti izbire o uporabi vrste plačilnega sredstva. Imeli smo enega in edinega ponudnika plačilnih storitev za pravne osebe, le-te tudi niso mogle izbirati med dražjimi in cenejšimi ali med hitrejšimi in počasnejšimi plačilnimi sistemi.

Stari slovenski plačilni sistem je bil verjetno najhitrejši v Evropi, a je bil potreben prenove s tehnološkega in metodološkega vidika. Prednost pri hitrosti bi morali obdržati tudi v prihodnje. Tako bi morala klirinška hiša prevzeti vse prednosti, ki jih ima sedanji posrednik plačilnih storitev v Sloveniji – Agencija Republike Slovenije za plačilni promet. Ob prehodu plačilnega prometa v medbančno sfero se bo celotni plačilni proces verjetno podaljšal s sedanjega enega dneva na dva do tri dni.

Sama reforma plačilnega prometa je bila končana v letu 2002 in s tem so opravljanje notranjega plačilnega prometa prevzele poslovne banke – odpravljen bo torej monopol pri tej dejavnosti. Tako bi naj bila zagotovljena konkurenčnost in s tem cenenost, hitrost in varnost plačilnega prometa. Po prehodu plačilnega prometa v poslovne banke bodo le-te potrebovale več časa za prenos transakcij. Kajti pri nas obstaja velika razpršenost bančnih komitentov med poslovnimi bankami in njihova nepovezanost. Obstaja pa tudi različnost in nekompatibilnost informacijskih sistemov posameznih bank. Razvoj posameznih bank bi moral iti v smer modernizacije tehnologije, omogočanja strankam, da imajo neposredni dostop do svojih računov ob vsakem času, preko različnih elektronskih medijev...

Glede na navedeno menim, da je Slovenija z zamenjavo plačilnega sistema veliko pridobila tako v smislu kategorij, obdelanih v tem diplomskem delu kot tudi v širšem pogledu (primerljivost s plačilnimi sistemi v Evropski Uniji, novemu gospodarskemu sistemu primeren plačilni sistem).

8. LITERATURA

1. Balino Tomas J.T., Johnson Omotunde E.G., Sundararajan V.: Payment System reforms and Monetary Policy. Washington: World Bank Group, 1996. 8 str.
2. Bergant Živko: Reforma plačilnega sistema. Bančni vestnik, Ljubljana, 2000, 1-2, str. 49-53.
3. Bobek Dušan: Sodobna banka. Maribor: Založba Obzorja, 1989. 179 str.
4. Centrih Peter: Regionalna organiziranost bank v Sloveniji in reforma plačilnega sistema. Slovenska ekonomska revija, Ljubljana, 1995, 5, str. 60-70.
5. Drofelnik Dušan: Bančništvo je sposobno plačilni promet med pravnimi osebami prevzeti najpozneje v šestih mesecih. Bančni vestnik, Ljubljana, 1991, 7/8, str. 272-275.
6. Greganovič Branko: Nadzor nad tveganji v plačilnem sistemu Republike Slovenije. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1994. 134 str.
7. Klapš Srečko: Čas za prenos računov se izteka. Večer, Premoženje, Maribor, 2002, junij, str. 13.
8. Klapš Srečko: Kaj lahko storijo upniki?. Večer, Maribor, 2002a, 24. junij, str. 4.
9. Klapš Srečko: Se pri plačilnem prometu zatika?. Večer, Maribor, 2002b, 5. julij, str. 4.
10. Kobal Ivan: Pilotsko usposabljanje bank. Pro, Maribor, 1999, 2, str. 7.
11. Logar Romana: Plačilni sistemi. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998. 412 str.
12. Podjed Franc: Razvoj plačilnih sistemov v Evropi in pri nas. Bančni vestnik, Ljubljana, 1998, 5, str. 34-40.
13. Summers J. Bruce: The Payment System; Design, Management and Supervision. Washington D.C.: International Monetary Fund, 1994. 214 str.
14. Šega Marko: Nova slovenska plačilna sistema. Bančni vestnik, Ljubljana, 48 (1999), 11, str. 34-38.
15. Šibič Gordan: Za plačilni promet je rešitev konkurenca. Podjetnik, Ljubljana, 1998, april, str. 12.

9. VIRI

1. Agencija Republike Slovenije za plačilni promet. [URL:<http://www.sdk.si>], 20.12.2002.
2. Bank for International Settlements. Basle, september 1993. 86 str.
3. Interna gradiva podjetja Saksida d.o.o.
4. Izhodišča za zasnovo projekta ustanovitve in delovanja Plačilne hiše in prenosa plačilnega prometa v medbančno okolje. Ljubljana: Agencija Republike Slovenije za plačilni promet, nadziranje in informiranje, 1995. 57 str.
5. Kažipot: NLB, julij 2000, str.9.
6. Kažipot: NLB, julij 2002, str.18.
7. Prenova plačilnega prometa. Posvetovanje. Maribor: Probanka d.d., 1999. 25 str.
8. Potrebe po spremembi slovenskega plačilnega sistema. Ljubljana: Banka Slovenije, 1994. 44 str.
9. Projekt modernizacije plačilnega prometa; predstavitev projekta. Ljubljana: Agencija RS za plačilni promet, november 1996. 20 str.
10. Reforma plačilnih sistemov Slovenije. Ljubljana: Banka Slovenije, 1995. 81 str.
11. Splošne informacije: Plačilni promet, Maribor: NKBM d.d., november 1998.
12. Splošne informacije: Plačilni promet, Maribor: NKBM d.d., april 2001.
13. Splošne informacije: Tarifa stroškov za storitve procesiranja plačilnih transakcij. Maribor: Probanka d.d., januar 2003.
14. Zakon o Agenciji Republike Slovenije za plačilni promet, nadziranje in informiranje (Uradni list RS, št. 48/94).